

UNIVERSITÀ
DEGLI STUDI DI TRIESTE
Dipartimento di Scienze della Vita

PRIRODOSLOVNI MUZEJ SLOVENIJE

Dryades

ALPSKI BOTANIČNI VRT
JULIANA

Spoznajmo 100 rastlin alpskega botaničnega vrta Juliana (Slovenija)

Pier Luigi Nimis, Nada Praprotnik, Irena Kodele Krašna

Fotografije Andrea Moro

Ministero dell'Economia
e delle Finanze

REPUBLIKA SLOVENIJA
SLUŽBA VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE ZA RAZVOJ
IN EVROPSKO KOHEZIJSKO POLITIKO

Uvod

Juliana je najstarejši alpski botanični vrt v naravnem okolju na slovenskem ozemlju. Leta 1926 ga je ustanovil tržaški posestnik Albert Bois de Chesne. Zdaj zanj skrbi Prirodoslovni muzej Slovenije. V vrtu uspeva okrog 600 različnih vrst rastlin, ki so značilne za Alpe, njihovo predgorje in za kraški svet. Med njimi so tudi endemiti, ki rastejo samo v Sloveniji.

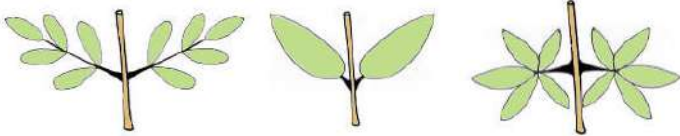
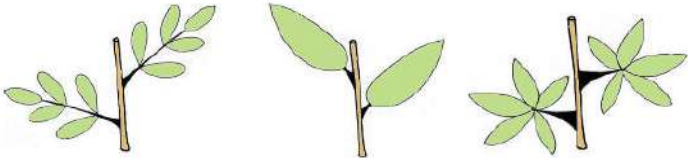
Večino rastlin v vrtu je bilo potrebno izkopati v naravi, jih prinesiti v vrt in posaditi. Nekatere lepo uspevajo, nekatere rastejo nekaj let, nekatere pa se sploh ne primejo. Vsako leto je treba po nekaj novih vrst, vedno znova je treba to zbirko živih rastlin dopolnjevati in zanjo skrbeti. Prav zato od obiskovalcev vrta pričakujemo in jih tudi prosimo, da v vrtu hodijo samo po stezah ter da ne trgajo in ne uničujejo rastlin.

V tem interaktivnem vodniku je zajetih le 100 najznačilnejših rastlin, ki v Juliani dobro uspevajo in vsako leto cvetijo. Z njegovo pomočjo obiskovalci vrta spoznavajo rastline in njihove prilagoditve na življenje v gorah, izvedo marsikaj zanimivega o predstavljenih vrstah in si naberejo izkušnje za določanje rastlin z zahtevnejšimi vodniki v naravnem okolju naših Alp.

Projekt Interaktivna določevalna orodja za šole (SiiT): spoznavanje biotske pestrosti na čezmejnem območju sofinancirana v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.

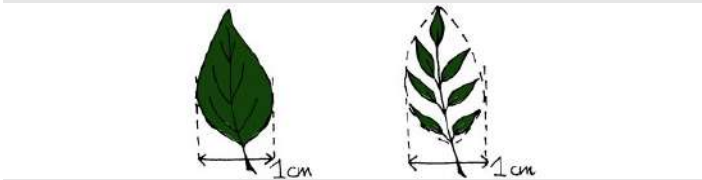
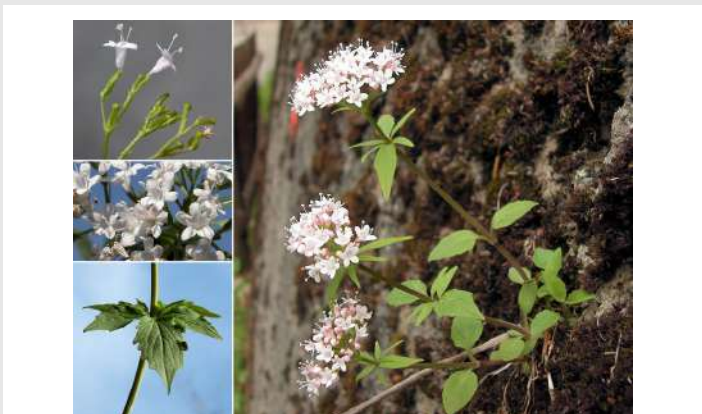
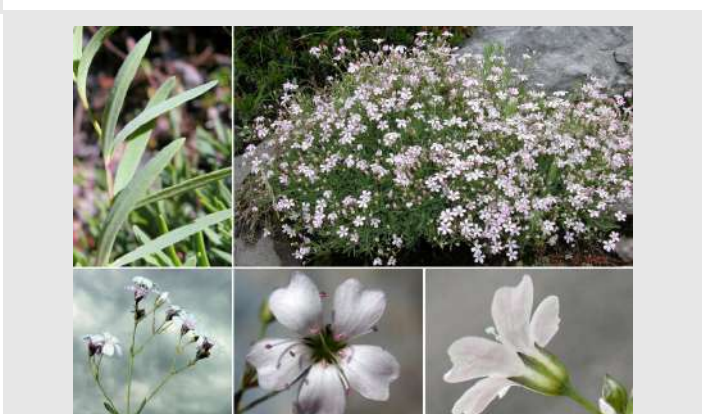
Vodnik

1	Listi so v vretencih (vsaj 3 listi izhajajo iz istega mesta na stebelu)		2
1	Listi niso v vretencih		5
2	Listi (ne gre za liste, ampak spremenjene poganjke!) so ožji od 1 mm		<i>Asparagus tenuifolius</i> Lam. - lasasti beluš
2	Listi so širši od 1 mm		3
3	Listi trojnati, listni rob nazobčan		<i>Anemonoides trifolia</i> (L.) Holub subsp. <i>trifolia</i> - trilitna vetrnica
3	Listi enostavni, listni rob ni nazobčan		4
4	Rastlina ima več kot 4 liste, visoka je več kot 40 cm. Cvetovi so roza. Plod je suh (glavica)		<i>Lilium martagon</i> L. - zlati klobuk

4	Rastlina ima samo 4(-5) liste, visoka je manj kot 40 cm. Cvetovi so belkasti ali zelenkasti. Plod je sočen		<i>Paris quadrifolia</i> L. - volčja jagoda
5	Listi so nasprotni		6
5	Listi niso nasprotni		24
6	Listi so sestavljeni ali globoko deljeni (zareze segajo vsaj do polovice listne ploskve)		7
6	Listi so celi ali plitvo deljeni		13
7	Listi so trojnati (imajo 3 krpe oz. lističe)		8
7	Listi niso trojnati		9
8	Stebila so dlakava. Cvetovi so v majhnih koških, ki so združeni v češulje		<i>Eupatorium cannabinum</i> L. subsp. <i>cannabinum</i> - konjska griva

8	Stebila so gola. Cvetovi niso v koških		<i>Valeriana tripteris</i> L. subsp. <i>austriaca</i> E. Walther - tripernata špajka
9	Cvetovi so združeni v glavičasto socvetje. Listi so pernati		10
9	Cvetovi niso v glavičastem socvetju. Listi so dlanasti		12
10	Cvetovi so beli ali rumenkasti		<i>Cephalaria leucantha</i> (L.) Roem. & Schult. - bleđa obloglavka
10	Cvetovi so rožnato vijolični		11
11	Cvetni venec ima 4 krpe		<i>Knautia fleischmannii</i> (Hladnik ex Rchb.) Pacher - Fleischmannovo grabljišče

11	Cvetni venec ima 5 krp		<i>Scabiosa hladnikiana</i> Host - Hladnikov grintavec
12	Venčni listi so na vrhu srčasto izrobljeni. Listi so sivo dlakavi		<i>Geranium argenteum</i> L. - srebrna krvomočnica
12	Venčni listi so na vrhu zaokroženi. Listi so zeleni		<i>Geranium macrorrhizum</i> L. - korenikasta krvomočnica
13	Cvetovi so v glavičastem socvetju		<i>Lomelosia graminifolia</i> (L.) Greuter & Burdet subsp. <i>graminifolia</i> - travnolistni grintavec
13	Cvetovi niso v glavičastem socvetju		14
14	Cvetovi so zvezdasto somerni		15

14	Cvetovi niso zvezdasto somerni		19
15	Listi so širši od 1 cm. Cvetni venec je zraščen vsaj na dnu		16
15	Listi so ožji od 1 cm. Venčni listi niso zraščeni		17
16	Listi so vzporedno žilnati. Cvetovi so rumeni		<i>Gentiana lutea</i> L. - rumeni svišč, košutnik
16	Listi so mrežasto žilnati. Cvetovi so beli ali roza		<i>Valeriana tripteris</i> L. subsp. <i>austriaca</i> E. Walther - tripernata špajka
17	Cvetovi so majhni, ožji od 7 mm, venčni listi so izrobljeni		<i>Gypsophila repens</i> L. - plazeča sadrenka

17	Cvetovi so veliki, širši od 1 cm, venčni listi imajo nazobčan ali resasto razcepljen rob		18
18	Venčni listi imajo nazobčan rob		<i>Dianthus sylvestris</i> Wulfen subsp. <i>tergestinus</i> (Rchb.) Hayek - tržaški klinček
18	Venčni listi imajo resasto razcepljen rob		<i>Dianthus sternbergii</i> Capelli subsp. <i>sternbergii</i> - sternbergov klinček
19	Listi so celorobi		20
19	Listi imajo nazobčan rob		21
20	Venec je svetlo vijoličast, daljši od 12 mm. Steblo je pri vrhu štirirobo, golo ali dlakavo samo na nasprotnih straneh		<i>Satureja subspicata</i> Bartl. ex Vis. subsp. <i>liburnica</i> Šilic - liburnijski šetraj

20	Venec je roza ali belkast, krajši od 10 mm. Steblo je pri vrhu skoraj okroglo, dlakavo okrog in okrog		<i>Satureja montana</i> L. subsp. <i>variegata</i> (Host) P.W. Ball - pisani šetraj
21	Listi so ožji od 3 cm. Rastlina raste v skalnih razpokah		22
21	Listi so (vsaj pritlični) širši od 3 cm. Rastlina ne raste v skalnih razpokah		23
22	Cvetovi so rumeni		<i>Paederota lutea</i> Scop. - rumeno milje
22	Cvetovi so modri		<i>Paederota bonarota</i> (L.) L. - modro milje

23	Cvetovi so rumeni. Steblo je pri vrhu lepljivo		<i>Salvia glutinosa</i> L. - lepljiva kadulja
23	Cvetovi so modro vijoličasti. Steblo ni lepljivo		<i>Horminum pyrenaicum</i> L. - pirenejska zmajevka
24	Rastlina ima trne		25
24	Rastlina nima trnov		30
25	Cvetovi niso v kobulih ali koških. Listi so celi. Plod je strok		<i>Genista sylvestris</i> Scop. - gozdna košeničica
25	Cvetovi so v kobulih ali koških. Listi (vsaj nekateri) so globoko deljeni. Plod ni strok		26
26	Cvetovi so v kobulih, ki so obdani z zvezdasto razprtimi bodičastimi ovršnimi listi (cvetno ogrinjalo)		27

26	Cvetovi so v koških. Bodičastega cvetnega ogrinjala ni		28
27	Cvetno ogrinjalo ima 3-8 listov. Pritlični listi so globoko deljeni		<i>Eryngium amethystinum</i> L. - ametistasta možina
27	Cvetno ogrinjalo ima najmanj 12 listov. Pritlični listi so celi		<i>Eryngium alpinum</i> L. - alpska možina
28	Cvetovi so rumeni. Listi so na obeh straneh zeleni		<i>Cirsium erisithales</i> (Jacq.) Scop. - lepki osat
28	Cvetovi so modri. Listi so na spodnji strani sivo dlakavi		29
29	Večina listov ima osrednji (nedeljeni) del listne ploskve ožji od 8 mm. Premer koškov je manj od 18 mm		<i>Echinops ritro</i> L. subsp. <i>ruthenicus</i> (M. Bieb.) Nyman - navadni bodoglavec

29	Večina listov ima osrednji (nedeljeni) del listne ploskve širši od 10 mm. Premer koškov je več kot 18 mm		<i>Echinops exaltatus</i> Schr. - spremenljivi bodoglavec
30	Listi so sestavljeni ali globoko deljeni (zareze segajo vsaj do polovice listne ploskve)		31
30	Listi so celi ali plitvo deljeni		59
31	Listi so trojnati		32
31	Listi niso trojnati		35
32	Cvetovi niso zvezdasto somerni. Plod je strok		33
32	Cvetovi so zvezdasto somerni. Plod ni strok		34
33	Cvetovi so roza barve. Lističi listov so celorobi		<i>Cytisus purpureus</i> Scop. - rdeča relikva

33	Cvetovi so rumeni. Lističi listov imajo nazobčan rob		<i>Medicago pironae</i> Vis. - pironova meteljka
34	Lističi listov niso srčaste oblike. Cvetovi so beli		<i>Anemonoides trifolia</i> (L.) Holub subsp. trifolia - trillistna vetrnica
34	Lističi listov so srčaste oblike. Cvetovi niso beli		<i>Epimedium alpinum</i> L. - alpski vimček
35	Listi so dlanasto deljeni		36
35	Listi so pernato deljeni		42

36	Cvetovi so združeni v majhne kobule, ki jih obkrožajo listi cvetnega ogrinjala		<i>Astrantia major</i> L. - veliki zali kobulček
36	Cvetovi niso združeni v majhne kobule in nimajo cvetnega ogrinjala		37
37	Cvetovi so modri. Niso zvezdasto somerni		<i>Aconitum angustifolium</i> Rchb. - ozkolistna preobjeda
37	Cvetovi niso modri. So zvezdasto somerni		38
38	Venčni listi so 4		<i>Potentilla erecta</i> (L.) Raeusch. - srčna moč
38	Venčnih listov je 5 ali več		39

39	Cvetovi so rumeni. Cvetne čaše ni		<i>Trollius europaeus</i> L. subsp. <i>europaeus</i> - navadna pogačica
39	Cvetovi niso rumeni. Imajo cvetno čašo		40
40	Cvetovi so beli		<i>Ranunculus seguieri</i> Vill. subsp. <i>seguieri</i> - Seguierijeva zlatica
40	Cvetovi so roza		41
41	Venčni listi so na vrhu zaokroženi. Listi so zeleni		<i>Geranium</i> <i>macrorrhizum</i> L. - korenikasta krvomočnica

41	Venčni listi so na vrhu izrobljeni. Listi so sivo dlakavi		<i>Geranium argenteum</i> L. - srebrna krvomočnica
42	Cvetovi so v koških		43
42	Cvetovi niso v koških		45
43	Cvetovi so rožnato - vijoličasti		<i>Centaurea scabiosa</i> L. subsp. <i>scabiosa</i> - poljski glavinec
43	Cvetovi so rumeni ali oranžni		44
44	V koških so jezičasti in cevasti cvetovi		<i>Jacobaea abrotanifolia</i> (L.) Moench subsp. <i>abrotanifolia</i> - abraščevolistni grint

44	Vsi cvetovi v košku so cevasti		<i>Rhaponticoides alpina</i> (L.) M.V. Agab. & Greuter - alpski glavinec
45	Cvetovi in plodovi so v sestavljenh kobulih		46
45	Cvetovi in plodovi niso v sestavljenih kobulih		48
46	Listi so 1x pernato deljeni		<i>Hladnikia pastinacifolia</i> Rchb. - rebrinčevolistna hladnikija
46	Listi so 2 – 4x pernato deljeni		47
47	Kobul ima 24-35 žarkov. Listi cvetnega ogrinjala so pernato deljeni		<i>Molopospermum peloponnesiacum</i> (L.) W.D.J. Koch subsp. <i>bauhinii</i> I. Ullmann - progasti kobul

47	Kobul ima 13-21 žarkov. Listi cvetnega ogrinjala so celi		<i>Golia golaka</i> (Hacq.) Rchb. - kranjska selivka
48	Zmečkani listi močno dišijo		<i>Dictamnus albus</i> L. - navadni jesenček
48	Listi ne dišijo		49
49	Cvetovi so somerni (niso zvezdasti). Listi nimajo končnega lističa (so parnoperinati)		50
49	Cvetovi so zvezdasti. Listi imajo končni listič (so lihoperinati)		51
50	Lističi so najmanj 10 krat tako dolgi kot široki		<i>Lathyrus pannonicus</i> (Jacq.) Garcke subsp. <i>varius</i> (Hill) P.W. Ball - raznobarvni grahor

50	Lističi so največ 3 krat tako dolgi kot široki		<i>Vicia oroboides</i> Wulfen - širokolistna grašica
51	Cvetni venec ima ostroge		52
51	Cvetni venec nima ostrog		53
52	Steblo meri pri dnu v premeru 2-4 mm. Listi v spodnjem delu stebela imajo nožnico veliko 4-8 x 8-15 mm		<i>Aquilegia nigricans</i> Baumg. - vелеcvetna orlica
52	Steblo meri pri dnu v premeru 1-2 mm. Listi v spodnjem delu stebela imajo nožnico veliko 2 x 4 mm		<i>Aquilegia bertolonii</i> Schott - Bertolonijeva orlica
53	Venčni listi so 4		54
53	Venčnih listov je 5 ali več		57

54	Listi so sestavljeni iz lističev srčaste oblike, ki so širši od 2 cm. Cvetovi imajo v premeru manj kot 1 cm		<i>Epimedium alpinum</i> L. - alpski vimček
54	Listi so deljeni, krpe oz. roglji so ožji od 1 cm. Cvetovi imajo v premeru več kot 1 cm		55
55	Cvetovi so beli		<i>Papaver alpinum</i> L. subsp. <i>ernesti-mayeri</i> Markgr. - julijski mak
55	Cvetovi so rumeni		56
56	Listni roglji so 1-6 mm široki, topi. Roglji v spodnjem delu listov so celorobi ali plitvo deljeni		<i>Papaver alpinum</i> L. subsp. <i>rhaeticum</i> (Leresche) Markgr. - alpski mak, retijski mak
56	Listni roglji so 0,5-1,5 mm široki, razkrečeni in priostreni. Roglji v spodnjem delu listov so vsi razdeljeni na 2-3 roglje drugega reda		<i>Papaver alpinum</i> L. subsp. <i>kernerii</i> (Hayek) Fedde - Kernerjev mak

57	Rastlina je nižja od 40 cm		<i>Pulsatilla alpina</i> (L.) Delarbrea subsp. <i>alpina</i> - alpski kosmatinec
57	Rastlina je višja od 40 cm		58
58	Cvetovi so roza, v premeru merijo več kot 4 cm		<i>Paeonia officinalis</i> L. subsp. <i>officinalis</i> - navadna potonika
58	Cvetovi so beli, v premeru merijo manj kot 1 cm		<i>Aruncus dioicus</i> (Walter) Fernald - navadno kresničevje
59	Cvetovi nimajo cvetnega odevala		<i>Euphorbia amygdaloides</i> L. subsp. <i>amygdaloides</i> - mandljevolistni mleček
59	Cvetovi imajo cvetno odevalo		60

60	Cvetni venec je cevast, venčni listi so zrasli do vrha		<i>Physoplexis comosa</i> (L.) Schur - šopasti repušnik
60	Cvetni venec je drugačen		61
61	Cvetovi so združeni v košek ali glavičasto socvetje, ki ga obdajajo ovršni listi		62
61	Cvetovi niso združeni v košek ali glavičasto socvetje		73
62	Steblo je olesenelo, plazeče		<i>Globularia cordifolia</i> L. - srčastolistna mračica
62	Steblo je zelnato, ni plazeče		63
63	Rastlina je sivo dlakava. Koške obdajajo zvezdasto razprostrti ovršni listi		<i>Leontopodium nivale</i> (Ten.) Hand.-Mazz. subsp. <i>alpinum</i> (Cass.) Greuter - planika
63	Rastlina je drugačna		64

64	Vsaj nekateri cvetovi v socvetju niso rumeni		65
64	Vsi cvetovi so rumeni		68
65	Vsi cvetovi so modri ali rožnato vijoličasti		<i>Cyanus triumfetti</i> (All.) Dostál ex Á. Löve & D. Löve - Triumfettijev glavinec
65	Cvetovi v sredini socvetja so rumeni		66
66	Cvetovi na obrobju socvetja so beli ali belo rožnati		<i>Bellidiastrum michelii</i> Cass. - marjetičasta nebina
66	Cvetovi na obrobju socvetja so vijoličasti		67
67	Steblo je razvejano. Koški so številni		<i>Aster amellus</i> L. - gorska nebina

67	Steblo ni razvejano. Košek je eden		<i>Aster alpinus</i> L. subsp. <i>alpinus</i> - alpska nebina
68	V košku so samo cevasti cvetovi		<i>Galatella linosyris</i> (L.) Rchb.f. subsp. <i>linosyris</i> - zlata nebina
68	V košku so zvezdasto razporejeni jezičasti cvetovi		69
69	Pritlični listi so dobro razviti, pecljati, srčaste oblike, daljši od 25 cm		<i>Telekia speciosa</i> (Schreb.) Baumg. - navadna ognjica
69	Pritličnih listov ni ali niso srčaste oblike in so krajši od 10 cm		70

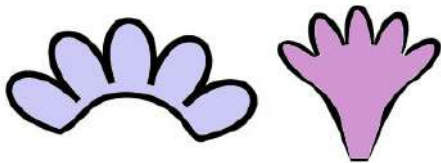
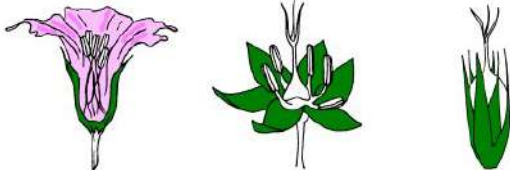
70	Listi so več kot 12 krat tako dolgi kot široki (3-6 x 40-100 mm)	 	<i>Inula ensifolia</i> L. - mečastolistni oman
70	Listi so manj kot 10 krat tako dolgi kot široki		71
71	Na stebli je vsaj 5 koškov	 	<i>Inula spiraeifolia</i> L. - nasršeni oman
71	Na stebli je manj kot 5 koškov		72
72	Listno dno objema steblo. Rožke (plodovi) imajo kodeljico iz laskov	 	<i>Inula hirta</i> L. - srhkodlakavi oman
72	Listno dno ne objema stebela. Rožke so brez lasaste kodeljice	 	<i>Bupthalmum salicifolium</i> L. subsp. <i>salicifolium</i> - vrbovolistni primožek

73	Listno dno je srčaste oblike		74
73	Listno dno ni srčaste oblike		76
74	Listni rob ni nazobčan. Cvetovi so beli		<i>Parnassia palustris</i> L. subsp. <i>palustris</i> - močvirna samoperka
74	Listni rob je nazobčan. Cvetovi niso beli		75
75	Cvetovi so rumeni		<i>Caltha palustris</i> L. - navadna kalužnica
75	Cvetovi so roza		<i>Cyclamen purpurascens</i> Mill. subsp. <i>purpurascens</i> - navadna ciklama
76	Zmečkana rastlina ima močan vonj po česnu		77

76	Rastlina nima vonja po česnu		78
77	Cvetovi so roza		<i>Allium lusitanicum</i> Lam. - gorski luk
77	Cvetovi so rumenkasti		<i>Allium ericetorum</i> Thore - rumenkasti luk
78	Cvetovi so somerni (niso zvezdasti)		79
78	Cvetovi so zvezdasti		82
79	Vsi venčni listi so živo rumeni. Plod je strok		<i>Genista sericea</i> Wulfen - svilnata košeničica
79	Vsaj nekateri venčni listi niso rumeni. Plod je glavica		80

80	Venec ima ostrogo		<i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soó subsp. <i>maculata</i> - pegasta prstasta kukavica
80	Venec nima ostroge		81
81	Cel venec je rožnato vijoličast		<i>Epipactis atrorubens</i> (Hoffm. ex Bernh.) Besser - temnordeča močvirnica
81	Venec ima ustno (spodnji venčni list) rumen		<i>Cypripedium calceolus</i> L. - lepi čevlji
82	Majhen grm, ki ima vsaj pri dnu olesenelo steblo		83
82	Zelnata rastlina		86
83	Listi so vsaj 5 krat tako dolgi kot široki		<i>Daphne genkwa</i> L. - dišeči volčin

83	Listi so manj kot 5 krat tako dolgi kot široki			84
84	Listopadna rastlina. Cvetovi so rumeni		<i>Rhododendron luteum</i> Sweet - rumeni sleč	
84	Zimzelena rastlina, listi usnjati. Cvetovi niso rumeni			85
85	Listi so po robovih dlakavi. Venčnih listov je 5, roza barve. Plod je suh		<i>Rhododendron hirsutum</i> L. - dlakavi sleč	
85	Listi niso po robovih dlakavi. Venčni listi so 4, bele barve. Plod je sočen		<i>Daphne blagayana</i> Freyer - blagajev volčin	
86	Listi (ne gre za prave liste, ampak spremenjene poganjke!) so ožji od 1 mm		<i>Asparagus tenuifolius</i> Lam. - lasasti beluš	

86	Listi so širši od 1 mm		87
87	Venčni listi z zrasli vsaj pri dnu		88
87	Venčni listi so prosti		96
88	Čaša je, venčnih listov je 5		90
88	Čaše ni. Venčnih listov je 6		89
89	Cvetovi so beli, v premeru merijo manj od 1 cm		<i>Convallaria majalis</i> L. - šmarnica
89	Cvetovi so rumeni, v premeru merijo več kot 3 cm		<i>Hemerocallis lilioasphodelus</i> L. - rumena maslenica
90	Cvetovi so razporejeni v obliki kobula na koncu stebela		91
90	Cvetovi niso razporejeni v obliki kobula		93

91	Cvetovi so rumeni		<i>Primula auricula</i> L. subsp. <i>auricula</i> - avrikelj
91	Cvetovi so roza ali vijoličasti		92
92	Listi so belo dlakavi na spodnji strani		<i>Primula farinosa</i> L. - moknati jeglič
92	Listi so na spodnji strani zeleni		<i>Primula carniolica</i> Jacq. - kranjski jeglič
93	Listi so vsaj 10 krat tako dolgi kot široki, vsi so razporejeni na spodnjem delu stebela		<i>Armeria alpina</i> Willd. - alpski pečnik

93	Listi so manj kot 10 krat tako dolgi kot široki, razporejeni so po vsej dolžini stebela		94
94	Cvetovi so rumenkasti ali roza. Plod je sočen		<i>Scopolia carniolica</i> Jacq. - kranjska bunika
94	Cvetovi so modri. Plod je suh		95
95	Listi so ožji od 1.5 cm. Rastlina je nižja od 40 cm. Pestiči so 3 (lupa!)		<i>Campanula cespitosa</i> Scop. - rušnata zvončica
95	Listi so širši od 1.5 cm. Rastlina je višja od 40 cm. Pestičev je 5		<i>Adenophora liliifolia</i> (L.) A. DC. - navadna obročnica
96	Listi imajo po robu bele apnenčaste luske, razporejeni so v gosti pritlični rozeti		97

96	Listi so drugače razporejeni, po robu nimajo apnenčastih lusk		98
97	Spodnji žarki v socvetju imajo vsaj 4 cvetove. Čašni listi so suličasti, približno dva krat tako dolgi kot široki		<i>Saxifraga hostii</i> Tausch subsp. <i>hostii</i> - Hostov kamnokreč
97	Spodnji žarki v socvetju imajo 1-3 cvetove. Čašni listi so jajčasti, le malo daljši kot so široki		<i>Saxifraga crustata</i> Vest - skorjasti kamnokreč
98	Listi so mesnati, rob je nazobčan		<i>Rhodiola rosea</i> L. - navadni rožni koren
98	Listi niso mesnati, so celorobi		99
99	Cvetovi so oranžni		100
99	Cvetovi niso oranžni		101

100	Venčni listi niso zavihani nazaj		<i>Lilium bulbiferum</i> L. subsp. <i>bulbiferum</i> - brstična lilija
100	Venčni listi so zavihani nazaj		<i>Lilium carniolicum</i> Bernh. ex W.D.J. Koch - kranjska lilija, zlato jabolko
101	Listi so širši od 6 cm		102
101	Listi so ožji od 6 cm		103
102	Cvetovi so zeleni		<i>Veratrum lobelianum</i> Bernh. - Lobelova čmerika, zelena čmerika

102	Cvetovi so rdečerjavi ali temnejši		<i>Veratrum nigrum</i> L. - črna čmerika
103	Cvetovi so modro vijoličasti, 3 listi cvetnega odevala so daljši, 3 pa krajši		104
103	Cvetovi so beli, vsi listi cvetnega odevala so enako dolgi		106
104	Zunanji listi cvetnega odevala imajo na zgornji strani po sredini niz laskov		<i>Iris cengialti</i> Ambrosi ex A. Kern. - južnoalpska perunika
104	Zunanji listi cvetnega odevala nimajo niza laskov po sredini		105
105	Pritlični listi krajši od cvetnih stebel. Podporni listi cvetov so po robu belo-opnasti		<i>Iris sibirica</i> L. - sibirska perunika

105	Pritlični listi so daljši od cvetnih stebel. Podporni listi cvetov so celi zeleni	 	<i>Iris graminea</i> L. - travnolistna perunika
106	Cvetovi so združeni v grozdasto socvetje	 	<i>Anthericum ramosum</i> L. - navadni kosmuljek
106	Cvetovi so posamični	 	<i>Narcissus radiiflorus</i> Salisb. - gorski narcis, bedenica, ključavnica

Opisi vrst

Aconitum angustifolium Rchb. - ozkolistna preobjeda

Preobjede (*Aconitum* sp.) so eden najbolj strupenih rastlinskih rodov. Po grški mitologiji naj bi te rastline zrasle iz sline triglavega psa Cerbera, ki je stražil vhod v podzemlje. Na vratu so mu mrgolele kače, njegov ugriz je bil tako strupen kot kačji pik. Preobjede vsebujejo različne alkaloidne, najbolj strupen je akonitin, ki ohromi središče za dihanje in krvni obtok. Spadajo med smrtno nevarne strupene rastline. Poznali so jih že v starem veku in z njimi zastrupljali konice kopij, mečev in puštic. Z njimi so zastrupljali na smrt obsojene. Poznalo jih je tudi ljudsko praznoverje, saj so jih ženske nekoč na kresni večer metale v ogenj, ker so verjele, da se bodo na ta način znebile vseh nesreč. V Sloveniji raste osem vrst preobjed, ki imajo modre ali rumene cvetove, ki nas po obliki spominjajo na čelado oziroma na čevljarice, zaradi tega jih ponekod imenujejo tudi bogovi pantofelčki, čevljarice matere božje ali Marijini šolniki. Najbolj znamenita naša vrsta je endemična ozkolistna preobjeda. V zemlji ima gomoljasto odebeljene korenine. Steblo je visoko do pol metra in redkoolistano. Ima velike, drobno oziroma ozko deljene liste, listni rogovi so široki 1 do 3 mm. Stožčasto, rahlo socvetje ima gole vejice, spodnji cvetni peclji so daljši od cvetov in lokasto ukrivljeni. Cvetovi so svetlo modri in najvišji cvetni list, ki ga imenujemo čelada, obdaja obstranska medovnika. Uvrščamo jo v družino zlaticevke (Ranunculaceae). Ozkolistna preobjeda raste na kamnitih vlažnih travniških, med visokimi steblikami, med stajskim rastjem na pašnikih, na meliških in ob potokih v montanskem in subalpskem pasu v bohinjskih gorah, Krnskem pogorju, v Breginjskem kotu in na Sabotinu nad (Novo) Gorico. Eno nahajališče ima tudi v Beneški Sloveniji. Klasično nahajališče ima v Bohinju ob Bohinjskem jezeru, kjer ga je v začetku 19. stoletja našel erfurtski botanik J. J. Bernhardt. (Praprotnik, N., 2003: Endemična ozkolistna preobjeda. Gea 13 (6): 65.)

Adenophora liliifolia (L.) A. DC. - navadna obročnica

Uvrščamo jo v družino zvončičevke (Campanulaceae). Navadna obročnica je zelnata trajnica, ki je visoka 30 do 100 cm. Ima enostavne liste. Kimasti zvonasti cvetovi so združeni v grozdasta socvetja, ki so svetlo vijolične barve in dišijo. Vrat pestiča je mnogo daljši od venca in štrli daleč ve. Pri dnu ga obdaja cevast obroček. Po tem znaku se tudi razlikuje od rodu zvončica. Stokovno ime izvira iz grščine. Aden je žleza, foros pa je noseč. Na robovih listov in časnih listov so namreč žlezaste dlačice. Slovensko ime obročnica pa nas spominja na to, da je vrat pestiča pri dnu v obročku, na katerem so tudi medovne žleze. V Sloveniji raste na vlažnih travniških, med grmovjem, v gozdovih in na gozdnih robovih na Kočevskem v dolini Kolpe in v Zasavju v okolici Hrastnika in Zidanega Mosta. Splošno je razširjena v vzhodni in srednji Evropi, na Kavkazu in v Sibiriji in je ena od evrazijskih vrst. Obročnica zacveti konec avgusta in v septembru in je ena od maloštevilnih cvetočih vrst, ki jeseni krasijo Juliano. V Evropi je na vseh nahajališčih redka in ogrožena, zato je ena od vrst iz Nature 2000.

Allium ericetorum Thore - rumenkasti luk

Uvrščamo ga v družino lukovke (Alliaceae). To so trajnice s čebulico in značilnim vonjem. Rumenkasti luk ima v zemlji valjasto čebulico. Visok je do 35 cm. Ima črtalaste liste brez peclja. Socvetje je gosto in okroglo. Cvetno odevalo je rumenkasto. Prašnice molijo iz cveta. Raste med grmovjem in na kamnitih travnikih od nižine do subalpskega pasu po vsej Sloveniji. Splošno je razširjen v južnih apneniških Alpah, v Dinaridih, v Karpatih in v Apeninih.

Allium lusitanicum Lam. - gorski luk

(*Allium senescens*)

Uvrščamo ga v družino lukovke (Alliaceae). Gorski luk ima v zemlji močno koreniko, na kateri so jajčaste čebule. Steblo je visoko do 50 cm, zgoraj je ostro robato, pod socvetjem stisnjeno in samo pri dnuolistano. Socvetje je oblato. Cvetovi so svetlo rdečkasto vijolični ali rožnati. Raste na kamniških in kamnitih travnikih od nižine do subalpskega pasu. V Alpah ga najdemo v Julijcih in na Pohorju. Uspeva pa tudi drugje po Sloveniji. Splošno je razširjen v južni in srednji Evropi in v Sibiriji.

Anemonoides trifolia (L.) Holub subsp. *trifolia* - trilitna vetrnica

(*Anemone trifolia*)

Naše vetrnice so dobile ime po strokovnem izrazu Anemone, ki izvira iz grščine. To so rastline z rahlim cvetnim odevalom, ki ga veter (anemos) z lahkoto osiplje. Trilitno vetrnico uvrščamo v družino zlatičevke (Ranunculaceae). V zemlji ima belkasto koreniko. Trije stebelni listi so v resnici trojnato deljeni ovršni listi, posamezni lističi so enostavni. Cvetni listi so beli, izjemoma so lahko tudi rdečkasti ali nebesno modri. Prašnice pa bele ali modrikasto bele. Raste v gozdovih in med grmovjem od nižine do pasu ruševja po celi Sloveniji. Najdemo jo tudi po gorovjih Portugalske in Španije, v južnih Alpah in Apeninih, na Karpatih in Severni Ameriki. Kot vse vetrnice je tudi ta vrsta strupena. Na koži lahko povzroča rdečico z vnetji.

Anthericum ramosum L. - navadni kosmuljek

Uvrščamo ga v družino zlatokorenovke (Asphodelaceae). Navadni kosmuljek je zelnata trajnica s kratko koreniko. Korenine niso odebeljene. Listi so travasti in se koničasto zožujejo. Ima latata, bogato razrasla socvetja, listi cvetnega odevala so prosti in bele barve. Notranji venčni listi so bolj široki kot zunanji. Uspeva na suhih travnikih in v svetlih gozdovih od nižine do montanskega pasu po vsej Sloveniji. Razširjen je od Belgije in južne Švedske do severne Portugalske, južne Italije in Grčije. Cvetove oprašujejo čebele in trepetavke. Medicina se nabira kar na njihovi površini.

Aquilegia bertolonii Schott - Bertolonijeva orlica

V Slovenije raste pet vrst iz rodu orlic (*Aquilegia* sp.). Ljudsko poimenovanje posameznih vrst ne razlikuje. Skoraj pozabljena imena za ta rod so bohkove hlačice, božje hlačice, ciganka, farjeva kapca, farške hlače, grliček, kampavka, konj, krempljci, orliček... Izraz orlica pa izhaja iz latinskega izraza: aquila pomeni orel. Ime naj bi dobila zaradi krempljasto ukrivljenih notranjih listov cvetnega odevala, vendar ta razlaga ni zanesljiva. Z ostrogami naj bi spominjala na orlovske kremplje in zakrivljen kljun; cvet bolj spominja na orle, ki stikajo glave. Od petih vrst orlic, ki uspevajo pri nas, je Bertolonijeva orlica edina uvrščena v Rdeči seznam ogroženih praprotnic in semenk kot redka vrsta. Ime je dobila ime po botaniku Antoniu Bertoloniju (1775-1869), ki je bil profesor botanike v Bologni in avtor dela Flora italica (1834-1854) v desetih delih. Spada v družino zlatičevke (Ranunculaceae). Visoka je 10 do 30 cm. Steblo je pokončno in ponavadi enocvetno, redkeje dvocvetno. Cvetovi so modri do modro vijolični in imajo nekoliko kljukasto upognjene ostroge, ki so cevast izrastek cvetnega lista. V njih nastaja medicina. Raste na meliščih, na kamnitih subalpskih in alpskih traviščih in v skalnih razpokah ponekod v Kamniško-Savinjskih Alpah, v južnem delu Julijskih Alp in v severovzhodnem delu Trnovskega gozda. Bertolonije orlica je endemit jugozahodnih Alp. Razširjena je v severozahodni Italiji in jugovzhodni Franciji, kjer ima glavni areal; pri nas je le disjunkt (ločeni) areal. (Praprotnik, N., 2004: Bertolonijeva orlica. Gea 14(9): 37.)

Aquilegia nigricans Baumg. - velecvetna orlica

Orlice uvrščamo v družino zlatičevke (Ranunculaceae). Velecvetna orlica ima steblo, ki je v zgornjem delu žlezasto dlakavo. Kimasti cvetovi so modro vijolične barve in imajo pet ostrog, ki so zgoraj ukrivljene. Uspeva na travnikih, med grmovjem, v gozdovih in med rušjem. Pogosta je v alpskem svetu, raste pa tudi drugje po Sloveniji. Splošno je razširjena v srednji in jugovzhodni Evropi. Cvetove oprašujejo predvsem čmrlji, ki ponavadi pregrizejo ostrogo, da lahko pridejo do medicine v notranjosti.

Armeria alpina Willd. - alpski pečnik

V ljudski zavesti se je utrdila misel, da je rastlina, ki je ranjenemu Zlatorogu rešila življenje, triglavsko rožo ali bleščeči prstnik (*Potentilla nitida*). Znani planinski fotograf Jaka Čop pa se je rad spominjal pravljice, ki mu jo je pred mnogimi leti doma v Bohinju pripovedoval njegov oče. Triglavsko rožo naj bi bila alpski pečnik (*Armeria alpina*). Zrasel naj bi iz kapelj krvi belega gamsa z zlatimi rogovi. »Katero izmed njih so pristne, Zlatorogove, pa se pokaže pri potegu peclja iz korenin, kajti le ta je pri pravih krvavo rdeč.« Alpski pečnik uvrščamo v družino pečnikovke (Plumbaginaceae). Visok je do 30 cm. Večinoma raste v gostih blazinah. Steblo je golo in neolistano. Listi so črtlasti, podobni travam in v pritlični rozeti. Ovršni listi so suhokožnati, široki, rjavi, z rdečkastim robom. Cvetovi so v pazduhah kožnatih podpornih listov v glavičastih socvetjih. Venec je rožnato rdeč. Raste v skalnih razpokah, na pašnikih, v snežnih dolinicah in na gruščnatih tratah v alpskem pasu v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah ter v Karavankah. Alpski pečnik je splošno razširjen v srednjeevropskih in južноеvropskih gorovjih (Alpe, Pireneji, Karpati). Po razširjenosti je visokogorski, po izvoru pa sredozemski rod. Na avstrijskem Koroškem alpski pečnik imenujejo rdeča gamsova korenika, na avstrijskem Štajerskem pa cigansko zelišče. V ljudskem zdravilstvu so v Avstriji pečnikovo koreniko nekoč uporabljali kot zdravilo za jetiko. (Praprotnik, N., 2005: Alpski pečnik. Gea 15 (11): 37.)

Aruncus dioicus (Walter) Fernald - navadno kresničevje

Mnoge rastline, ki cvetijo ob kresu, imajo po ljudskem verovanju čarovno moč. »O kresi, ko se dan obesi« ima sonce največjo moč in v naravi je vse polno življenjske sile. Ena od vrst, ki so bile posvečene starodavnemu sončnemu bogu Kresniku, je tudi navadno kresničevje, ki ima obrambno moč, saj varuje pred čarovnicami, pred vsemi hudobnimi duhovi in tudi pred strelo. Spada v družino rožnice (Rosaceae) in je zelnata trajnica z enostavnim stebлом, ki je visoko 80 do 200 cm. Navadno kresničevje je torej eno naših največjih trajnih zelišč. Listi so mehki, nežni in dva- do trikrat pernato deljeni. Cvetovi so enospolni in dvodomni. Ženske rastline imajo bele venčne liste, moške pa rumenkaste. V Sloveniji raste v senčnih gozdovih, med grmovjem in po posekah na bolj vlažnih in senčnih rastiščih. Najdemo ga v zahodni, srednji in vzhodni Evropi ter v zmernem pasu Azije in Severne Amerike. Kot ena od kresnih rastlin ima mnogo ljudskih imen: medvedovo latje, medvejka, šenjanžve rože, vidovke, kozja brada, kresnica in lisičji rep. Ljudsko verovanje ga povezuje tudi z Janezom Krstnikom, ki naj bi na kresno noč počival na ležišču, postlanim s cvetočimi vejami kresničevja. (Praprotnik, N., 2004: Medvedovo latje ali kresničevje. Gea 14(7): 37.)

Asparagus tenuifolius Lam. - lasasti beluš

Uvrščamo ga v družino beluševke (Asparagaceae), za katero so značilni listasto ali igličasto preoblikovani poganjki, ki jih imenujemo filokladiji. Lasasti beluš ima pokončno, zelnato steblo in igličaste filokladije, ki pa niso vednozeleni in bodičasti, ampak mehki in lasasti. Cvetovi so belkasti in zelenkasto progasti. Plod je rdeča jagoda. Raste po vsej Sloveniji v svetlih gozdovih in med grmovjem od nižin do montanskega pasu. Splošno je razširjen v južni Evropi, v Ukrajini in v Mali Aziji. Tako kot pri drugih vrstah belušev lahko uporabljamo predvsem zelene ali obeljene mlade poganjke prijetnega okusa tudi v prehrani (šparglji).

Aster alpinus L. subsp. *alpinus* - alpska nebina

»Alpska nebina se odlikuje med rastlinami z redkim nasprotjem barv v cvetnem košku: okoli zlatorumenega središča je nastavljen precej širok krasen blede vijoličast kolobar.« je zapisal Ferdinand Seidl leta 1918 v svoji drobni knjižici Rastlinstvo naših Alp. Alpsko nebino uvrščamo v družino nebinovke (Asteraceae), za katere so značilni številni, pogosto različno oblikovani cvetovi, ki so združeni v koških (socvetjih, ki nas spominjajo na navidezen cvet). Nimajo pa mlečka, ki je značilen za sorodno družino radičevke. Alpska nebina je do 15 cm visoka rastlina. Pritlični listi so puhasto dlakavi, pecljati, stebelni pa so sedeči (brez peclja). Socvetje je košek, ki je širok štiri do šest centimetrov. V njem so v sredini tako imenovani krožčevi cvetovi, ki so

cevasti, rumeni in dvospolni. Na robu so jezičasti cvetovi, ki so svetlo vijolične oziroma modro vijolične barve in samo ženski. Raste na apnenih tleh, na suhih, prisojnih tratah, na gruču in v skalovju v naših Alpah ter v Trnovskem gozdu in na Snežniku. Ta arktično-visokogorska rastlinska vrsta je splošno razširjena v gorovjih srednje in južne Evrope, na Uralu, Altaju, v Sibiriji in Severni Ameriki. Že poudarjeno učinkovito barvno nasprotje jezičastih in cevastih cvetov je le še dodatek k tako bogati in pisani cvetani visokogorskih travšč. (Paprotnik, N., 2007: Alpska nebina, redko nasprotje barv. Gea 17 (11): 42.)

***Aster amellus* L. - gorska nebina**

Uvrščamo jo v družino nebinovke (Asteraceae). Gorska nebina je žlezasta trajnica. Visoka je 20 do 50 cm. Steblo jeolistano in v zgornjem delu razraslo. Jezičasti cvetovi so modro vijolični, znotraj so rumeni cevasti cvetovi. Raste na suhih pašnikih, v svetlih gozdovih, na gozdnih robovih, na gruču in na skalovju od nižin do montanskega pasu po vsej Sloveniji. Splošno je razširjena v zahodni, srednji in vzhodni Evropi, v Sibiriji, na Kavkazu, Armeniji in Anatoliji.

***Astrantia major* L. - veliki zali kobulček**

Uvrščamo ga v družino kobulnice (Apiaceae). Strokovno ime je bilo narejeno v srednjem veku zaradi zvezdastega ogrinjala. Aster v grščini pomeni zvezda. Veliki zali kobulček je trajnica, visoka od 30 do 90 cm. V zemlji ima šopasto koreniko. Cvetove ima v enostavnem kobulu. Široko, zelenkasto ali rožnato ogrinjalo je sestavljeno iz velikih listov, ki so tako dolgi ali daljši od posameznih cvetov. Izrazito ogrinjalo, ki nas na prvi pogled spominja na venčne liste, povečuje optično učinkovitost socvetja in privablja opraševalce. Med ljudskimi imeni sta se ohranila izraza treslica in trešljika. V Sloveniji raste od nižin do subalpskega pasu v svetlih bukovih gozdovih, na jasah, med grmovjem in med visokimi steblikami. Splošno je razširjen v Alpah, v srednji in Južni Evropi.

***Bellidiastrum michelii* Cass. - marjetičasta nebina**

(*Aster bellidiastrum*)

Strokovno ime Aster izvira iz grščine: aster je zvezda. Nebine imajo namreč zvezdaste cvetove. Uvrščamo jo v družino nebinovke (Asteraceae). Listi ima v pritlični rožici (rozeti). Na zgornji strani so redko dlakavi, na spodnji strani pa gosto dlakavi. Cvetovi so združeni v socvetje, ki ga imenujemo košek. Obrobni cvetovi so jezičasti in bele barve. V sredini so cevasti cvetovi, ki so rumene barve. Raste na vlažnih kamnitih travnatih krajih od montanskega do alpskega pasu, v vlažnih soteskah pa jo najdemo tudi v nižini. Pogosta je v naših Alpah, v Dinaridih in na Gorjancih. Splošno pa je razširjena v gorovjih južne in srednje Evrope. Podobna marjetica nima kodeljice (čase), nebina pa ima kodeljico iz rumenkasto belih ščetin.

***Bupthalmum salicifolium* L. subsp. *salicifolium* - vrbovolistni primožek**

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Strokovno ime izvira iz grščine. Bus pomeni govedo, vol, ofthalmos pa oko. Nanaša se na velik košek, ki je zaradi svoje rumene barve zelo opazen. Nemci, Francozi in Angleži so latinsko ime dobesedno prevedli in uporabljajo izraz volovsko oko. Primožek je trajnica, visoka do 50 cm. Ima pokončno in nerazraslo ali le malo razraslo steblo. Listi so sulicasti in celorobi. Tako zunanji jezičasti kot tudi notranji cevasti cvetovi so zlato rumeni in združeni v koške, ki so široki 3 do 6 cm. Raste po suhih travnikih, svetlih gozdovih, na posekah in gozdnih obronkih od nižine do subalpskega pasu po vsej Sloveniji. Razširjen je po Evropi, ne raste le na severu naše celine. Mnogi ga zamenjujejo z zdravilno arniko. Vendar primožek nima listov v pritlični rožici, prav tako pa nima značilnega vonja.

Caltha palustris L. - navadna kalužnica

»Domá je kalužnica povsod, kjer voda zemljo močno napaja. Raste istotako ob potokih, mlakužah in jarkih, kakor po močvirnih travnikih. Kaj rada se naseli tudi okoli studenca, ki izvira v mehkih tleh, in spremlja žuboreče valčke daleč do globoke reke.« je zapisal Martin Cilenšek leta 1892 v svojem delu Naše škodljive rastline v podobi in besedi. Navadna kalužnica spada v družino zlatičevke (Ranunculaceae). Gola, okrog 30 cm visoka zelnata trajnica ima debelo, votlo steblo. Ima srčaste liste, ki so plitvo deljeni ter temno zeleni in bleščeči. Cvetno odevalo je enojno. Cvetni listi so na notranji strani zlato rumeni in mastno bleščeči, na zunanji strani večinoma zelenkasti. Plodovi so mešički, v katerih so semena, ki plavajo in se tako raznašajo. Raste po vsej Sloveniji na vlažnih travnikih, gozdovih, med grmovjem in ob vodah. Splošno je razširjena v Severni Ameriki, severni in srednji Evropi ter v severni Aziji. Pravimo, da je razširjena cirkumpolarno. Kalužnica je tako kot večina rodov iz družine zlatičevke strupena, saj vsebuje saponine in alkalioide. Pri trganju včasih povzroči na koži vnetja in mehurje. Kalužnica je ena od rastlin, ki jih pozna večina ljudi in zaradi tega se je ohranila prava zakladnica ljudskih izrazov: jurek, jurjevka, kurešnica, orešek, paludnica, roža sv. Jurija, studenčnik, šenčurka, šentjurjevka, vodna zlatica, zlatenka, žabjak, žabjek... (Praprotnik, N., 2006: Roža sv. Jurija ali kalužnica. Gea 16 (4): 40.)

Campanula cespitosa Scop. - rušnata zvončica

Uvrščamo jo v družino zvončičevke (Campanulaceae). Strokovno ime campanula pomeni majhen zvon. Poimenovali so jih zaradi značilnih zvonastih cvetov. Rušnata zvončica je kot novo vrsto opisal naravoslovec I. A. Scopoli leta 1772 v svojem delu Kranjska flora (Flora carniolica). Našel jo je v kranjskih Alpah nad Kranjem in v okolici Idrije. Tako je ta zvončica ena od rastlin, ki imajo na naših tleh svoje klasično nahajališče. Spoznamo jo po značilno sodčkasto oblikovanih venčnih listih, ki so modre barve. Že Scopoli je zapisal, da ima »podolgovate zvončke, ki pri ustju niso zelo razprti«. Raste v skalnih razpokah, na grušču in na prodiščih od nižine do subalpinskega pasu. Pogosta je zlasti v alpskem svetu, najdemo pa jo tudi v predalpskem in dinarskem območju. Splošno je razširjena v vzhodnih Alpah, na jugovzhod pa sega na Hrvaško do Gorskega Kotarja.

Centaurea scabiosa L. subsp. *scabiosa* - poljski glavinec

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). V Sloveniji rasteta dve podvrsti. Poljski glavinec (*Centaurea scabiosa* subsp. *scabiosa*) ima liste na obeh straneh srhko dlakave in niso bleščeči. Roglji so jajčasti ali jajčasto suličasti, redkeje celi. Cvetovi so v koških in v njih le cevasti cvetovi, ki so škrlatno rdeče barve. Obrobni cvetovi so povečani. Uspeva na suhih travnikih in pašnikih, med grmovjem, v svetlih gozdovih od nižine do montanskega pasu. Druga podvrsta je Fritschev glavinec (*Centaurea scabiosa* subsp. *fritschii*), ki ima liste na zgornji strani gole, bleščeče, roglji so suličasti ali črtalasto suličasti, izjemoma listi tudi celi. Uspeva na suhih travnikih in pašnikih, na prodiščih in v svetlih gozdovih od nižine do montanskega pasu. Razširjenost obeh podvrst v Sloveniji ni točno znana; kaže, da je prva redkejša. Splošno pa je razširjen po celi Evropi in v Aziji.

Cephalaria leucantha (L.) Roem. & Schult. - bleda obloglavka

Bleda obloglavka (*Cephalaria leucantha*) ali skrivnostni trentarski grintavec (*Scabiosa trenta*) - Naravoslovec Balthasar Hacquet je pred več kot dvesto leti raziskoval naše rastlinstvo. »Na večerni, trentarski strani Triglava« je odkril novo vrsto grintavca in ga nabral za herbarijsko zbirko, ki jo hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. V objavljenem opisu je vrsto poimenoval po dolini, po kateri teče mlada Soča, *Scabiosa trenta* (trentarski grintavec), in jo narisal. Potem je trentarski grintavec skrivnostno izginil. Mnogi botaniki so ga iskali, a jim ga ni uspelo najti. Tržaški botanik Muzio Tommasini je opozoril svojega mladega prijatelja Juliusa Kugyja na to še nerazrešeno uganko. Hacquetova risba na porumenelem papirju je Juliusa Kugyja napotila na pravilčno potovanje: botanika »ga je milo in tiho popeljala h goram«, v

Julijske Alpe. Iskal je skrivnostno cvetlico, našel je kraljestvo Zlatoroga. »Vse, kar imajo redkih cvetic, so mi poklonile te gore. Le one, ki sem jo iskal – ne.« je zapisal in dodal: »Svetla, ljuba čudežna roža mojega srca, *Scabiosa trenta*, ki je mojemu goriškemu življenju toliko let pomenila spodbudo in mu dajala vsebino.« Uganko je razrešil avstrijski botanik Anton Kerner, ki si je ogledal primerek iz herbarija Kranjskega deželne muzeja v Ljubljani. Hacquet ni našel nove vrste, ampak že znano blede obloglavko, ki raste na kraških gmajnah in prisojnem skalovju v submediteranskem območju. V Sloveniji jo lahko vidimo v Istri v okolici Socerba, Hrastovelj, Podpeči, Movraža in Sočerge ter v okolici Ajdovščine. Trentarski grintavec je bil ostanek ali relikv iz toplejših medledenih dob, ko je kraško rastlinstvo prodrlo globoko v osrčje Alp. Prav mogoče je, da je Hacquet našel zadnje primerke te vrste, njegovi nasledniki pa ne več, ker je rastlina na zahodnih pobočjih Triglava že izumrla. Kugy je šele kasneje izvedel, da je uganka trentarskega grintavca razrešena. Zmagal je »trezen, hladen razum učenjaka nad zasanjano dušo gorskega poeta«. *Scabiosa trenta* pa je postala eden njegovih najlepših pesniških simbolov, simbol nedosegljivega, iskanega, lepega, mladega. »In pozdravljam te skozi vse čase in kraje, ljuba čudežna cvetlica mojega srca, *Scabiosa trenta*!« Bledo obloglavko uvrščamo v družino ščeticevke (Dipsacaceae). Belo rumenkasti cvetovi so združeni v glavičasta socvetja. Trentarski grintavec se je ohranil na več kot dvesto let stari herbarijski poli, v izginulih Zlatorogovih vrtovih in v Kugyjevih sanjah. Kot spomin na nekdajne čase pa blede obloglavka raste v alpskem botaničnem vrtu Juliana v Trenti in v njej cveti od poznega poletja skozi jesen do prvega mraza. (Praprotnik, N., 1985: Skrivnostni trentarski grintavec. Planinski vestnik 85: 24-26, Praprotnik, N., 2004: Skrivnostni trentarski grintavec. V: Gogala, A. (ur.), Jeršek, M. (ur.), Trilar, T.: Narava Slovenije, Alpe. Prirodoslovni muzej Slovenije. Str. 84, Praprotnik, N., 2009: Trentarski grintavec. Simbol Kugyjevih mladostnih sanj in iskanj. Družinska pratika za navadno leto 2010. Celjska Mohorjeva družba. Str. 163-166.)

Cirsium erisithales (Jacq.) Scop. - lepki osat

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Lepki osat je visok do 1,5 m. Ime je dobil po stebli, ki je v zgornjem delu lepljivo. Tudi ovojčkovi listi so lepljivi. Listi so puhasto dlakavi, globoko pernato deljeni in objemajo steblo. Ima rumene cvetove v kimastih koških. Vsi cvetovi so cevasti. Raste po gozdnih travnikih, posekah, na meliščih in traviščih od nižin do subalpinskega pasu po vsej Sloveniji. Razširjen je v Alpah in tudi drugih gorskih predelih v Evropi. Ohranilo se je kar nekaj ljudskih imen: srpan, srpanec, strpanec, vodenika in škrbinka.

Convallaria majalis L. - šmarnica

V maju med grmovjem, v gozdovih in na travnikih zacvetijo šmarnice. Mesec maj je posvečen Mariji in njej so posvečene tudi šmarnice, kakor imenujemo vsakodnevno večerno majniško pobožnost. Tudi najbolj pogost izraz za šmarnice je le okrajšava iz imena sv. Marije. Ker cvetijo okrog binkošti, jih ponekod imenujejo binkoštnice. V Beli krajini so dragoljubice, ponekod jurjevke, devičice, gozdni zvončki, lepoduha... Šmarnica spada v družino šmarničevke (Convallariaceae). V zemlji ima plazečo, razraslo koreniko, dva do tri liste, visoka je 10 do 20 cm, cvetni grozdi so enostranski. Snežno beli cvetovi s široko zvonastim cvetnim odevalom prijetno dišijo. Iz njih se razvije rdeča jagoda. Raste po vsej Sloveniji in ima evrazijsko razširjenost (Evropa, Azija in Severna Amerika). Šmarnica je strupena, saj vsebuje glikozide, ki delujejo kot srčni strupi. Zastrupitve so bile pogoste pri otrocih, ki so jedli zrele, vablivo rdeče jagode, žvečili liste ali celo pili vodo iz vaz, v katerih so bile šmarnice. Bila je ena od najstarejših rastlin ljudskega zdravilstva. Zvarke so uporabljali pri živčni slabosti in božjasti. V enem od starih receptov iz leta 1720 beremo, da žgana voda iz šmarnic omili bolečino, hkrati pa izostri tudi spomin. V slovenski književnosti je o solzicah, kakor na Koroškem pravijo šmarnicam, pisal Prežihov Voranc. Z drobno črtico je postavil spomenik ljubezni do matere. (Praprotnik, N., 1997: Prežihove solzice. Gea 7 (12): 32.)

Cyanus triumfetti (All.) Dostál ex Á. Löve & D. Löve - Triumfettijev glavinec

(*Centaurea triumfetti*)

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Vrsto ime je dobil po italijanskem zdravniku in botaniku iz 17. stoletja G. B. Triumfetti-ju, ki je bil tudi direktor botaničnega vrta v Rimu. Triumfettijev glavinec je zelnata trajnica z ozko krilatim stebлом ter z ozko sulicastimi, celorobnimi listi, ki so precej togi. Cvetovi so v košku. Obrobni cvetovi so podaljšani, modri, osrednji pa so rdeče vijolični. Raste po svetlih gozdovih, med grmovjem in po kamnitih travnikih od

nižine do subalpinskega pasu v Alpah s prigorji, v Dinarskem gorstvu, na Krasu in v slovenski Istri. Splošno je razširjen v gorovjih srednje in južne Evrope ter v Mali Aziji.

Cyclamen purpurascens Mill. subsp. *purpurascens* - navadna ciklama

Pisatelj Janko Kersnik je brskal po starih, zaprašenih papirjih: »Naenkrat se mi pokaže iz vsega papirnega kaosa rumen zavitek, in ko ga razganem, ugledam v njem majhno posušeno, dobro ohranjeno cvetico ciklamen ali, kakor ji pravimo pri nas, korček.« Droben cvet ga je spomnil na dogodke iz preteklosti, napisal je povest Ciklamen, ki že v naslovu nosi ime po tem simbolu romantične ljubezni. Nemška guvernanta je odtrgala korček in vprašala doktorja Hrasta: »Ali veste, kakov pomen ima? O, tega ne veste! Vdanost in potrpežljivost - pomenja ta cvet.« Navadna ciklama ali navadni kokorik spada v družino jegličevke (Primulaceae). V zemlji ima gomoljasto koreniko. Listi so pritlični, enostavni, srčasti ali ledvičasti in imajo nazobčan rob. Na zgornji strani so temno zeleni, bleščeči in srebrnkasto lisasti, na spodnji strani pa vinsko rdeči.

Karminsko rdeči, kimasti in prijetno sveže dišeči cvetovi imajo venčne krpe zavihane nazaj. Uspeva po vsej Sloveniji v gorskih gozdovih, splošno je razširjen v južni in srednji Evropi. Zlasti surovi gomolji so zelo strupeni, saj vsebujejo glikozide, ki povzročajo bruhanje, želodčne težave in drisko. V ljudskem zdravilstvu so ga nekdanj uporabljali kot močno odvajalno sredstvo. Za čaranje pa so ga uporabljale tudi srednjeveške čarovnice. Tudi ciklama je ena od rastlin z mnogimi imeni: bogov korček, bogova žlica, marijin polnik, bokalček, hakeljček, korček, kozja repica, križič, planinska vijolica, soldatek, turki... (Praprotnik, N., 1997: Ciklamen - vdanost in potrpežljivost. Gea 7 (9): 64.)

Cypripedium calceolus L. - lepi čeveljc

Julius Kugy se je v svojem delu Iz minulih dni spraševal in hkrati tudi predlagal, kje v Juliani se moramo vsaj za hip ustaviti: »Ali pa tihi kotiček, kjer raste in bujno cvete dragoceni, v Julijcih tako redki lepi čeveljc v priljubljenem okolju rušja, sleča ter planinskega kosteničevja? Za nas so to posvečena mesta skrivnosti rastlin, kjer se moramo pobožno pomuditi. Ne moremo drugače.« Uvrščamo ga v družino kukavičevke (Orchidaceae). Ko pomislimo na orhideje, si ponavadi predstavljamo tropske cvetlice najbolj nenavadnih oblik in barv. Vendar tudi pri nas na travnikih in po gozdovih raste kar nekaj predstavnikov te družine: kukavice, murke,...in lepi čeveljc, ki po svoji preprosti, a izbrani lepoti lahko tekmuje z marsikatero tropsko sorodnico. Vzbudil je že domišljijo antičnih botanikov, ki so ga poimenovali Venerin čeveljček (cypis = Venera, pedilon = čeveljc).

Med slovenskimi ljudskimi izrazi pa zasledimo tudi ime Marijini šolnički. Lepi čeveljc je 15 do 50 cm visoka trajnica s plazečo koreniko in enostavnim, pri dnu luskastim, zgoraj olistanim stebлом. Listi so sedeči, celorobi, široko eliptični, na robu in žilah puhasti. Cvetovi so največji med evropskimi orhidejami in sestavljeni iz štirih rjavo rdečih podolgovatih cvetnih listov in napihnjene citronsko do zlato rumene medene ustne v obliki čeveljca. Znotraj ima purpurne pike in žile. Od naših ostalih vrst kukavičevk se loči po tem, da ima dva prašnika, medtem ko imajo druge vrste samo en prašnik. Lepi čeveljc oprašujejo samice kozokrilcev (predvsem peščene čebele). Copatasta medena ustna je bistvu past in žuželke se lahko rešijo iz nje le mimo prašnikov in brazde. Raste v zmernih predelih severne poloble, v Sloveniji najbolj pogosto v alpskem svetu, najdemo pa ga tudi v dinarskem območju in na Gorjancih. V Kamniško-Savinjskih Alpah je tako pogost v Logarski dolini in Matkovem kotu ter na Jezerskem. V Karavankah ga najdemo med dolino Belce in Ljubelj, v Julijcih pa je najbolj pogost v Martuljkovi skupini. Uspeva zelo raztreseno in ponekod zelo redko na apnenčastih tleh v svetlih bukovih gozdovih in na grušču ter med ruševjem. Zelo počasi raste, saj traja kar 15 do 17 let, da iz semena zraste toliko, da lahko prvič zacveti! V Sloveniji je zavarovan že od leta 1922. V Evropi je zelo ogrožen in je zato uvrščen med vrste Nature 2000. V Juliani lepi čeveljc zacveti konec maja, tako da ga številni mladi udeleženci Belarjevih dni običajno lahko občudujejo v vsej njegovi lepoti. (Praprotnik, N., 2000: Lepi čeveljc – naša najlepša orhideja. Rastlinstvo na stezah ovčarja Marka. Novice izpod Stola 3: 18.; Praprotnik, N., 2007: Lepi čeveljc – naša najlepša orhideja. Epicenter 8 (3-4): 30.)

Cytisus purpureus Scop. - rdeča relika

(*Chamaecytisus purpureus*)

Idrijski zdravnik in naravoslovec I. A. Scopoli je v drugi izdaji svojega dela *Flora Carniolica* (1772) objavil opis nove, še neznane vrste. Vse podatke in nahajališča mu je poslal jezuit F. K. Wulfen, ki je v letih 1762 in 1763 živel in poučeval v Ljubljani. Wulfen je rdečo reliko videl ob Soči pri Solkanu, pri studenčku Mrzlek pod Sveto goro in na Šmarni gori. Scopoli je opisu priložil še risbo, s katero pa Wulfen ni bil najbolj zadovoljen. Kasneje je v Jacquinovem zborniku (1778) objavil še natančnejši opis in dve dodatni nahajališči: ob Savi pri Dolu in na travnikih ob Savi v Ponovičah. Zaradi mednarodnih pravil, ki veljajo za strokovne opise novih vrst, za avtorja velja Scopoli, čeprav v bistvu samo povzema podatke, ki mu jih je posredoval Wulfen. Rdeča relika spada v družino metuljnic (Fabaceae), za katere je značilen metuljast cvet. Zgornji venčni list imenujemo jadro, stranska lista sta krili, spodnja dva lista sta ladjica. To je do 50 cm visok grmiček, ki je lahko gol ali raztreseno dlakav. Poganki so polegali ali lahko tudi kipeči. Listi so trojnati in pecljati, lističi so eliptični. Cvetovi so posamič ali razvrščeni obstransko po več skupaj. Venčni listi so rdeči ali rožnati. Ladjica, krili in jadro so v spodnjem delu po robu vejicati, strok je dolg 2 do 4 cm in je gol. Zaradi barve cvetov je izjema med relikami; pri drugih vrstah so cvetovi rumeni, le redko lahko tudi beli. Raste v Južnih Alpah od Comskega jezera proti vzhodu, na krasu, v Istri in sega do severozahodnih Dinaridov na Hrvaškem. V Sloveniji uspeva na kamnitih, grmovnatih mestih, v borovih gozdovih, na suhem, poraslem rečnem produ na karbonatni podlagi od nižin do montanskega pasu. Raste v dinarskem, predalpskem, morda tudi preddinarskem, submediteranskem, subpanonskem in alpskem območju. V vseh štirih izdajah našega določevalnega ključa *Mala flora Slovenije* (1969, 1984, 1999, 2007) avtorji navajajo uspevanje rdeče relike v alpskem območju samo za Julijske Alpe in Karavanke. Vendar so v maju cvetoči grmički te trlistne, rdečecvetne metuljnice pogosti na suhih pobočjih Peči nad Žirovnico, sv. Petra nad Begunjami in Dobrče nad Tržičem. Ta greben je (vsaj geografsko!) začetek Kamniško-Savinjskih Alp. (Praprotnik, N., 2001: Rdeča relika. *Gea* 11 (2): 64.)

Dactylorhiza maculata (L.) Soó subsp. *maculata* - pegasta prstasta kukavica

Uvrščamo jo v družino kukavičevk (Orchidaceae). To je družina orhidej in je najbolj številčna med cvetnicami. Največ je tropskih vrst, v Sloveniji pa jih je okrog osemdeset. Pri presajanju kukavičevk v Juliano je precej težav. Iz njihovih semen se razvijejo odrasle rastline le, če pridejo v dotik z ustreznimi vrstami gliv, ki jim posredujejo potrebne snovi za njihov razvoj. Mlade rastlinice postanejo odvisne od glive, s katero živijo v sožitju. Glive oskrbujejo kukavičevko z vodo in hranilnimi rudninskimi snovmi, iz rastline pa črpajo organske hranilne snovi. Prstaste kukavice so dobile ime po »prstasti« obliki koreninskih gomoljev. Pri (pravih) kukavicah pa so gomolji okrogli. Vrstni pridevek pegasta pa je dobila po spodnjih listih, ki so ozko suličasti in pegasti. Cvetovi so svetlo do temno rožnati. Raste po travnikih, svetlih gozdovih in na gozdnih robovih od nižine do montanskega pasu po vsej Sloveniji. Razširjena je po skoraj celi Evropi, v Aziji in severni Afriki. Vse kukavičevke pri nas so močno ogrožene, saj je vedno manj primernih rastišč. Zelo so občutljive na gnojila. Na gnojenih in tudi nekošenih travnikih ne rastejo več.

Daphne blagayana Freyer - blagajev volčin

Od slovenskih rastlin je Blagajev volčin nedvomno vrsta, o kateri so največ pisali in ki je vzbudila največ zanimanja. Kar nekaj desetletij je bil naša prava botanična redkost in znamenitost, saj je »ponesel čast in slavo kranjske dežele v širni svet«. Zgodba se je začela 22. maja 1837, ko je neki kmet iz Polhovega Gradca z Gore, s sv. Lovrenca, prinesel kranjskemu rodoljubu Rihardu Ursiniju grofu Blagayu vejico rumenih jožefic. Blagay prinesene rastline ni poznal, zato jo je naslednji dan poslal v Ljubljano v Kranjski deželni muzej svojemu prijatelju Henriku Freyerju in dodal spremno pismo, v katerem poroča, da gre verjetno za vrsto iz rodu volčinov. Prosil ga je, naj mu jo določi. Freyer je neznan vrsto po grofu poimenoval Blagajev volčin in sto posušenih primerkov poslal za herbarijsko zbirko Nemška posušena flora. Blagajka je skoraj dobesedno osvojila botanično Evropo. Naslednje leto je rojstni kraj obiskal saški kralj Friderik Avgust II, »kronani prijatelj in služabnik ljubke vede – botanike«. V spomin na kraljevski obisk je Blagay še istega leta (1838) postavil edinstven spomenik kralju, njegovemu obisku in blagajki, ki so jo začeli poimenovati tudi kraljeva roža. Prof. dr. Tone

Wraber ga je opisal kot »star spomenik stari botanični kulturi na Slovenskem«. Več kot trideset let je bila Gora nad Polhovim Gradcem edino nahajališče Blagajevga volčina na Slovenskem. Leta 1871 pa ga je muzejski kustos Karel Dežman našel na Jetrbenku, kasneje so našli še več nahajališč. Našli so ga na Štajerskem v hribih nad spodnjim tokom Savinje, na Kozjanskem, v okolici Vrhnike, na Kočevskem, v dolini Trebuše na Primorskem in v okolici Idrije. Leta 1856 je Blagajev volčin v Srbiji našel J. Pančić. Kasneje so na Balkanu odkrili še več nahajališč. Območje razširjenosti Blagajevga volčina ni sklenjeno. Osrednji in največji del areala je v Bosni in Hercegovini, Srbiji in Črni gori, ločeni (disjunktne) deli razširjenosti so v Albaniji, Makedoniji in Grčiji, manjše območje pa je na Stari Planini v Bolgariji. Drugo območje razširjenosti je z nekaj nahajališči v Romuniji v Karpatih in v Transilvaniji, tretje območje pa je na jugovzhodnem robu Alp v osrednji Sloveniji in na Hrvaškem. Severozahodna meja razširjenosti je v severovzhodni Italiji v Karnijskih Predalpah, kjer sta dve nahajališči. Uvrščamo ga v družino volčinovke (Thymeleaceae). Blagajev volčin je vednozelen, malo razvejen grmiček. Cvetovi so v glavičastih kobulih in močno dišijo. Časni listi so barviti in rumenkasto beli, venčni listi manjkajo. Friderik Avgust II. je ob obisku izrazil željo oziroma pričakovanje, da bomo Kranjci volčin znali varovati in da bomo tudi preprečili njegovo uničenje. To je bila najbrž prva zavestna neutilitaristična naravovarstvena misel v Sloveniji, kraljeva roža pa je postala tudi simbol naše naravovarstvene dejavnosti. Praprotnik, N., 2004: Blagajev volčin – naša botanična znamenitost. Prirodoslovni muzej Slovenije. Str. 65.; Praprotnik, N., 1996: Kraljeva roža grofa Riharda Blagaya. Gea 6 (12): 64.)

Daphne cneorum L. - dišeči volčin

V Sloveniji uspeva šest različnih vrst volčinov. Po dišečem cvetju pa se posebno odlikuje dišeči volčin, ki spada v družino volčinovke (Thymeleaceae). Vednozeleni grmički uspevajo na suhih in sončnih pobočjih, v svetlih gozdovih in na kamnitih tratah. Dišeči volčin je visok od 10 do 40 cm, ima dolge, ravne vejice in ozke, usnjate liste. Lepo dišeči cvetovi so rožno rdeči in so združeni v mnogocvetna socvetja na koncu vejic. V cvetovih manjkajo venčni listi, barviti so torej čašni listi, ki so pri večini cvetnic običajno zeleni. Plod je jajčasta, sprva rumeno rjava, kasneje rdeče rjava jagoda. Vsi deli rastline so strupeni. Raztreseno raste v montanskem pasu skoraj po vsej Sloveniji. Razmeroma pogost je v Polhograjskih Dolomitih, v Zasavju in na Kočevskem. V Alpah pa je redek, najdemo ga v dolini Drage pod Begunjščico in na pobočju Smolnika ob stari rudni poti, ki pelje do Valvasorjevega doma pod Stolom. V Evropi pa je razširjen v južnih in osrednjih predelih. Dišeči volčin je v Sloveniji zavarovan od leta 1922. V Rdečem seznamu naših ogroženih vrst je uvrščen v kategorijo O1. To pomeni, da spada med vrste, ki so zavarovane z odlokom iz leta 1976, vendar niso (trenutno) več ogrožene. Med ljudmi se je ohranilo več imen. Eno od njih je jožefica, ki naj bi ga rastlina dobila po času cvetenja, čeprav 19. marca, ko goduje Jožef, običajno še ne cvetijo. Tudi izraz šentjožefca ima enak pomen. Pravijo jim tudi kozlovec in križovke, ker so najlepše v »križevem« tednu. V okolici Litije jih omenujejo sesivka. Njihovo posušeno cvetje so uporabljali proti moljem. Jožefice niso nikjer prav pogoste, a se na sončnih, karbonatnih pobočjih razraščajo v goste grmičke, ki se med cvetenjem spremenijo v en sam žareč šopek. (Praprotnik, N., 2008: Dišeči volčin ali jožefice. Gea 18 (11): 40.)

Dianthus sternbergii Capelli subsp. *sternbergii* - sternbergov klinček

Ko se potepamo po našem alpskem svetu, ga velikokrat zaduhamo, še preden ga sploh zagledamo. Sternbergov klinček ali nageljček je nežna rastlina, ki raste na grobem, robatem melišču in prav to nasprotje je še posebej privlačno, ker so klinčki sredozemski rod in so torej odmev toplega Mediterana v naših gorah. Uvrščamo ga v družino klinčnice (Caryophyllaceae). Rastlina je rahlo rušnata in visoka 10 do 20 cm. Stebla so pokončna in največkrat enocvetna. Listi so večinoma sinjzeleni, togi, črtalasti, kratko priostreni. Venčni listi so svetlo do temno rožnati in omamno dišijo. Vsak venčni list ima dva dela: ozko, klinasto žebico, s katero je vsajen v čašno cev, in fino narezljano ploščico. Ob vходу v golt so kot puh nežne, črnikaste dlačice, ki nas spominjajo na brčice. V Sloveniji Sternbergov klinček raste raztreseno na bolj ustaljenih, že poraslih meliščih in na kamnitih tratah v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah ter v Karavankah v subalpskem in alpskem pasu, včasih tudi v dolinah. Splošno pa je razširjen predvsem v Jugovzhodnih Alpah in le posamič tudi v Severnih Apneniških Alpah. Najbolj pogosto ga najdemo od 1500 m do 2000 m nadmorske višine in le na apnenih tleh. Vrsto ime je dobil po češkem botaniku Kasparju Moritzu von Sternbergu, ki se je rodil leta 1761 v Pragi in umrl leta 1838 v Brezini. Sternbergov klinček je v Sloveniji zavarovan že od leta 1921, uvrščen pa je tudi v Rdeči seznam ogroženih praprotnic in semenk. (Praprotnik, N., 2007: Sternbergov klinček ali nageljček. Gea 17(4): 42.)

***Dianthus sylvestris* Wulfen subsp. *tergestinus* (Rchb.) Hayek - tržaški klinček**

(*Dianthus tergestinus*)

V Sloveniji uspeva dvanajst različnih vrst klinčkov ali nageljčkov. Eden od njih se imenuje tržaški klinček in je dobil ime po mestu Trst. Uvrščamo ga v družino klinčnice (Caryophyllaceae). Iz močne razrasle korenine poganjajo rozete črtalastih, žlebastih togih listov. Dvojice stebelnih listov so zrasle v kratko nožnico. Steblo in listi so sinje zeleni. Cvetovi so posamič ali v pičlo razraslih socvetjih, pod njimi so nameščeni luskasti listi. Pet venčnih listov ima mlečno rožnato ali skoraj belo, redko živo rožnato, pri vrhu celo ali neenakomerno nazobčano ploščico. Venčni listi pri klinčkih imajo namreč dva dela. Zgornji del je razširjena ploščica, spodnji del pa je klinasto zožena žebica. V Sloveniji je tržaški klinček razširjen raztreseno na kamnitih kraških travnikih in na skalovju submediteranskega območja od Trnovskega gozda do Istre ter na Kočevskem. Celotna razširjenost tržaškega klinčka obsega zahodne predele balkanskega polotoka, raste predvsem ob obalah Jadranskega morja ter v Bosni in Hercegovini. (Praprotnik, N., 2005: Tržaški klinček ali nageljček. Gea 15(7): 37.)

***Dictamnus albus* L. - navadni jesenček**

Uvrščamo ga v družino rutičevke (Rutaceae). Slovensko ime jesenček (= mali jesen) je dobil po lihopernatih listih, ki spominjajo na (drevo) jesen. Visok je do enega metra. Steblo je gosto žlezasto dlakavo. Listi so sestavljeni in lihopernati. Veliki somerni cvetovi so združeni v enostavna ali sestavljena socvetja. Cvetovi imajo pet venčnih listov in rožnate, redkeje lahko tudi bele cvetove s temnejšimi žilami. Vsa rastlina vsebuje veliko hlapljivega eteričnega olja, ki ob vročih dnevih zelo močno diši po limoni in je tudi vnetljivo. Lahko bi ga celo zažgali, zato so ga imenovali tudi »goreči grm«. Raste na kamnitih prisojnih pobočjih. V Sloveniji je najbolj pogost na Krasu, najdemo pa ga tudi v notranjosti, na primer na Šmarni gori in na Boču. Ohranilo se je tudi nekaj ljudskih imen: beli diptam, beli koren, jesenek, jesenjak, jesenov koren, kozac, kozač, ...

***Echinops exaltatus* Schrad. - spremenljivi bodoglavec**

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Strokovno ime izvira iz grščine. Ehinós pomeni jež, ops(is) pa videz, zunanost, podoba. Kroglasta sestavljena socvetja nas spominjajo na (»bodečega«) ježa! Ciril Jeglič je leta 1963 zapisal ime kraški glavač. Visok do dva metra. Listi so na zgornji strani pokriti s togimi lasi in so po robu srhki. Tudi njegova okrogla socvetja so velika, v njih pa so belkasti ali sivkasti cvetovi v enocvetnih koških, kar je posebnost tega rodu! Raste ob vodah, ob poteh in živih mejah in na gozdnih obronkih v predalpskem, preddinarskem, submediteranskem in subpanonskem območju. Splošno je razširjen pri nas, na Madžarskem, v Bosni, Srbiji in Bolgariji.

***Echinops ritro* L. subsp. *ruthenicus* (M. Bieb.) Nyman - navadni bodoglavec**

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Ciril Jeglič je leta 1963 zapisal ime modri glavač. Visok je do pol metra in ima belo polsteno steblo. Listi so pernato deljeni, trnasto nazobčani, na zgornji strani so bleščeči in temno zeleni, spodaj pa snežno belo polsteni. Cvetovi so v modrikastih okroglih socvetjih, ki so sestavljeni iz enocvetnih koškov. Venec je pri vrhu temno moder, prašnice pa so svetlo modre. V Sloveniji raste na travnikih na Krasu in kraških gorah. Najdemo ga na južnih pobočjih Trnovskega gozda, na nanosu ter v Čičariji. Splošno je razširjen od Španije do Bližnjega vzhoda.

Epimedium alpinum L. - alpski vimček

Uvrščamo ga v družino češminovke (Berberidaceae). Alpski vimček je do pol metra visoka zelnata trajnica. Listo so dvakrat trojnati. Zunanja čaša ima štiri do šest zeleno rdečih listov, čašni listi so štirje in krvavo rdeče barve, venčni listi so tudi štirje in so rumene barve. Cvetovi so nameščeni v rahlem grozdu. Raste v gozdovih in na gozdnih obronkih v Alpah v Breginjskem kotu, dolini Nadiže in v okolici Kobarida in tudi drugje po Sloveniji. Splošno je razširjen v Južni Evropi. Doma je namreč v zahodnih predelih Balkanskega polotoka in sega v Južne Alpe. Ponekod za to rastlino uporabljajo ime lipica. Zaradi značilnih cvetov jo Nemci imenujejo škofovska kapa.

Epipactis atrorubens (Hoffm. ex Bernh.) Besser - temnordeča močvirnica

Uvrščamo jo v družino kukavičevke (Orchidaceae). Visoka je do 60 cm. Steblo je puhasto dlakavo ter velikokrat rdečkaste ali vijolične barve. Listi so sulicasti. Cvetovi so v rahlih socvetjih in temno škrlatne, lahko tudi vijolično rjave barve in dišijo po vaniliji. Raste v svetlih gozdovih in na suhih travnatih pobočjih od nižine do montanskega pasu po vsej Sloveniji. Splošno pa je razširjena v Evropi in v Aziji (na Kavkazu in v Iranu). Čeprav imajo v slovenščini ime močvirnice, je le ena od vrst res močvirska. Ostale rastejo na suhih in toplih rastiščih.

Eryngium alpinum L. - alpska možina

Čeprav alpska možina (*Eryngium alpinum*) spada med kobulnice (Apiaceae), nas zaradi nenavadnega socvetja, ki je obkroženo z ogrinjalom slikovito oblikovanih in kovinsko modro obarvanih listov, spominja na osate. Visoka je do 70 cm in raste na pašnikih, traviščih, med visokimi steblikami in med ruševjem. Splošno je razširjena v Juri, v Alpah in v zahodnem delu Balkana. V Sloveniji pa so najbolj znana nahajališča alpske možine na Črni prsti in na Poreznu. Bohinjci jo imenujejo kraljica planin. V devetnajstem stoletju je v velikih množinah rasla tudi na Golici v Karavankah. Že leta 1841 jo je za znamenito herbarijsko zbirko Nemška posušena flora nabral muzejski kustos Henrik Freyer. Petdeset let kasneje je botanik Wilhelm Voss že zapisal, da je alpska možina na Golici redka, ker so jo pastirji „zaradi izboljšanja“ sena skoraj iztrebili. V strokovnem članku, napisanem v nemščini, je tudi zapisal, da jo pastirji imenujejo zaspanka in da pripovedujejo, da so jo polagali v zibelke nemirnim otrokom. Prinesla naj bi jim mirno spanje. Botanik Alfonz Paulinpa je zapisal, da so alpsko možino na Golici in tudi na Črni prsti pastirji brezobzirno ruvali in prodajali planincem. Ko so odprli bohinjsko železnico, se je namreč obisk te bohinjske gore močno povečal. V herbarijski zbirki Prirodoslovnega muzeja Slovenije se je ohranil primerek, ki ga je zdravnik in botanik Jurij Dolliner nabral v 19. stoletju na Storžiču. To je edini podatek, da alpska možina raste tudi v Kamniško-Savinjskih Alpah. Prav tako tudi na Golici zaspanke verjetno ni več in njeno naravno pojavljanje v Karavankah je danes vprašljivo. V Sloveniji jo zanesljivo najdemo le v Julijskih Alpah. (Praprotnik, N., 2002: Po sledih zaspanke na Golici. Ali alpska možina še raste v Karavankah? Proteus 64: 406-410.)

Eryngium amethystinum L. - ametistasta možina

Uvrščamo jo v družino kobulnice (Apiaceae), čeprav nas na prvi pogled ne spominja na značilne predstavnice te družine. Prav nič ni podobna peteršilju ali korenju! Ima drobne cvetove, ki so združeni v jajčasto okroglo socvetje, ki je obdano s trnatimi podpornimi listi, ki so najprej zeleni, nato postanejo značilno modri. Socvetje in zgornji deli rastline so vijoličasto modri. Raste na kamnitih suhih pobočjih, na gmajnah in grmovnatih mestih. Najbolj pogosta je na Krasu. V alpskem svetu jo najdemo v Soški dolini in Breginjskem kotu. Raste pa tudi v okolici Ljubljane. Splošno je razširjena v Italiji, na Siciliji in na Balkanu. Tone Wraber je zapisal, da je »prava kraševka«. Domačini ji pravijo tudi gladež.

Eupatorium cannabinum L. subsp. *cannabinum* - konjska griva

Uvrščamo jo v družino nebinovke (Asteraceae). Visoka je lahko do 2 metra. Ima bogatoolistano steblo. Cvetove ima v ozkih, valjastih koških. Cvetovi so samo cevasti. Venec je umazano rožnat, bakreno rdeč ali skoraj bel. Raste na posekah, v svetlih in vlažnih gozdovih od nižine do montanskega pasu po celi Sloveniji. Razširjena je po skoraj celi Evropi, v Aziji in v Ameriki. Konjska griva je tudi zdravilna rastlina, saj vsebuje grenčine, eterična olja in tanine. Uporabljajo jo pri zdravljenju prehladov.

Euphorbia amygdaloides L. subsp. *amygdaloides* - mandljevolistni mleček

Uvrščamo ga v družino mlečkovke (Euphorbiaceae). Mlečki so rastline, ki imajo tkiva bogata z mlečnim sokom. Imajo značilno socvetje, ki ga imenujemo ciatij. Sestavljen je iz enega pecljatega ženskega cveta, ki nima cvetnega odevala. Ta cvet pa obdaja 5 skupin moških cvetov, ki jih navadno sestavljajo samo prašniki. Cvetovi so obdani s petimi ovršnimi listi, ki so zrasli v čašast ovoj. Strokovno ime so dobili po Evforbosu, ki je bil zdravnik mavretanskega kralja Juba. Mandljevolistni mleček je trajnica z olesenelim glavnim poganjkom. Visok je 30 do 60 cm in ima rahlo dlakave liste. Listna rožica prezimi in iz nje zrastejo cvetoča stebila. Kot vsi mlečki tudi ta vrsta vsebuje bel mleček. Imenuje se tudi kolesnik, saj nas listna rožica spominja na kolo. Pogost je v gozdovih, na posekah, jasah in med grmovjem od nižine do gozdne meje po vsej Sloveniji. Splošno pa je razširjen v Evropi in Aziji.

Galatella linosyris (L.) Rchb.f. subsp. *linosyris* - zlata nebina

(*Aster linosyris*)

Uvrščamo jo v družino nebinovke (Asteraceae). Zlata nebina je trajnica, visoka od 20 do 50 cm. Na stebli so številni in črtalasti listi. Koški so združeni v socvetja. Ima pa samo cevaste cvetove, ki so zlato rumeni. V Sloveniji raste na prisojnih suhih pobočjih, na grmovnatih krajih in gozdnih jasah od nižine do montanskega pasu v submediteranskem, predalpskem in subpanonskem območju. Splošno je razširjena v južni, zahodni in srednji Evropi, na Kavkazu, v Armeniji in v Afriki v Alžiriji. V Juliani cveti pozno, vidimo jo lahko še v septembru ali celo v oktobru.

Genista sericea Wulfen - svilnata košeničica

Strokovno ime *Genista* je latinsko ime za eno od košeničic, morda pa ime izvira iz keltskega gen, kar pomeni majhen grm. Po košeničicah je dobila ime angleška vladarska družina francoskega rodu Plantagenetov. Uvrščamo jo v družino metuljnice (Fabaceae). Svilnata košeničica je polgrmiček, ki ima pri dnu olesenele in močno razrasle poganjke. Listi so celi, podolgovati in na zgornji strani goli, spodaj pa svilnato dlakavi in po tem je dobila tudi vrstno ime tako v latinščini kot tudi v slovenščini. Cvetovi so v glavicah, metuljasti; venec je živo rumen, jadro in ladjica pa sta svilnato dlakava. Vrsto je pred več kot dve sto leti opisal naravoslovec in botanik Franc Ksaver Wulfen, mentor tako Karla Zoisa kot tudi Franca Hladnika. Nekaj let je živel tudi v (italijanski) Gorici in v Ljubljani in raziskoval rastlinstvo na naših tleh. V strokovnem opisu je zapisal, da je »na pogled prelepo rastlino, ki vedno raste iz razpok apnenčevih skal, še kar pogosto najdeval nekako na začetku junija veselo cvetočo na gorah med Opčinami in Trstom«. Te vrstice je v slovenščino prevedel Tone Wraber v delu Sto znamenitih rastlin na Slovenskem. V Sloveniji je raste na kamnitih in kraških košenicah in je najbolj pogosta na Nanosu, najdemo pa jo še na Čavnu, Vremščici, v predgorju Snežnika in v Čičariji. Splošno pa je razširjena od severovzhodne Italije vzdolž Dinaridov do Albanije in ima tako imenovano zahodnobalkansko-severno italijansko razširjenost. Zaradi zaraščanja kraških gmajn pa je že močno ogrožena.

Genista sylvestris Scop. - gozdna košeničica

Na Slovenskem so našli in opisali kar precejšnje število novih rastlinskih vrst. Pri nas imajo svoj rojstni kraj oziroma klasično nahajališče. Ena od njih je gozdna košeničica. Z Nanosa jo je opisal I. A. Scopoli že leta 1772 v drugi izdaji svojega dela *Flora carniolica* (Kranjska flora). Uvrščamo jo v družino metuljnice (Fabaceae). Lahko je trnata. V mehke trne se preobrazijo stranski poganjki. Cvetna stebila se podaljšujejo v zožena grozdasta socvetja. Vsi deli so prileglo svilnato dlakavi, čaša in plod pa sta gola. Raste na kamnitih gmajnah in na grmovnatih pobočjih v submediteranskem območju na južnem obrobju Trnovskega gozda, na Nanosu, Javorniku in na Snežniškem pogorju ter v dolini Kolpe. Splošno pa je razširjena na Apeninskem polotoku in vzdolž Dinarskega gorstva od Slovenije do Albanije.

Gentiana lutea L. - rumeni svišč, košutnik

»Košutnik je našel ilirski kralj Gentius; raste povsod, vendar je najodličnejši iz Ilirika.« Tako je že v antiki zapisal Plinij. Njegovo zdravilno moč je torej poznal že zadnji ilirski kralj Gentius, po katerem je cel rod sviščev dobil strokovno ime. Gentius je košutnik je priporočal proti kugi. Korenike košutnika so močno iskane na svetovnem tržišču zdravilnih rastlin. Vsebujejo mnogo zdravilnih grenčin, ki lajšajo želodčne težave. Med velikimi porabniki ni samo farmacevtska industrija, ampak tudi industrija aromatičnih alkoholnih pijač, znanih pod imenom »encijan«. Na nalepkah je (bila) sicer slika Clusijevega svišča, vendar so v pijači grenčine iz košutnikovih korenin. Ta »napaka« je povzročila, da marsikje ruvajo tudi modrocvetne svišče in njihove korenike namakajo v žganju. Uvrščamo ga v družino sviščevke (Gentianaceae).

Košutnik je naš največji svišč. Na ozemlju Slovenije raste dve podvrsti. Bratinski košutnik (*Gentiana lutea* subsp. *symphyandra*) ima zrasle prašnice in je splošno razširjen na kraških košenicah, v Trnovskem gozdu in na južnem obrobju Julijskih Alp. Prostoprašnična podvrsta se imenuje Vardjanov košutnik (*Gentiana lutea* subsp. *vardjanii*) in je bila opisana s Spodnje Komne. Raste po traviščih, pašnikih in meliščih v Julijskih Alpah, redko tudi v Karavankah (Vrtača, Begunjsčica) in Kamniško-Savinjskih Alpah (pod Grintovcem). Zaradi izkopavanja korenin spada košutnik med ogrožene vrste. Eden od načinov, da se izognemo pretiranemu izkoriščanju, je plantažno gojenje košutnika, ki pa je pri nas šele v prvi razvojni in raziskovalni fazi. Drugi način zahteva več moralne odgovornosti nabiralcev. Izkopavanje mora biti pod strokovnim nadzorstvom, da ostane izkoriščanje v mejah naravnega prirastka. (Praprotnik, N., 1996: V kraljestvu triglavske rože. Gea 6 (6), priloga št. 5.)

Geranium argenteum L. - srebrna krvomočnica

Julius Kugy je na stara leta rad obiskoval alpski botanični vrt Juliana, ki ga je v Trenti ustanovil njegov prijatelj Albert Bois de Chesne. V svojem delu Iz minulih dni je zapisal: »Moji najlepši cilji pa leže v gornjem delu. Prelepa gredica s srebrno krvomočnico, z nežno harmonijo barv njenih srebrno pasastih, tenko rezljanih listov in lepih, odprtih, nežno vijoličastih cvetov. Tamkaj čakajo naši spomini na stotero miru in pokoja polnih uric, preživelih po vrhovih toplih, prijazno osončenih predgorij in razglednikov Julijcev. Kajti ta srebrno dlakasti »štorkljin kljun« ljubi takšna visoka sedišča z na vse strani odprtimi pogledi, tam se počuti dobro.« Srebrna krvomočnica spada v družino krvomočničevke (Geraniaceae). V zemlji ima močno, valjasto koreniko. Visoka je do 15 cm in srebrno bleščeče dlakava. Pritlični listi so v rozetah, dolgopecljati, do dna deljeni, posamezne krpe ponovno deljene v ozke črtalaste roglje. Cvetnoča stebila so pred cvetenjem prevesna, pozneje pokončna in komaj kaj višja od listov. Venčni listi so narobe jajčasti, dolgi približno 1,5 cm, večinoma nekoliko izrobljeni ter svetlo rožnato rdeči s temnejšimi žilami. Srebrna krvomočnica ali srebrni čapljevec je južnoalpska in severno apeninska vrsta. V Sloveniji je znana iz bohinjsko-krnskih gora, kjer lahko v srebrno sivih preprogah prekriva visokogorske trate, raste pa tudi na grušču in v skalnih razpokah. (Praprotnik, N., 2003: »Štorkljin kljun« ali srebrna krvomočnica. Gea 14(1): 37.)

Geranium macrorrhizum L. - korenikasta krvomočnica

Uvrščamo jo v družino krvomočničevke (Geraniaceae). Strokovno rodovno ime izvira iz grščine. Geranos je žerjav. Dolgokljunati plodovi spominjajo na žerjava. Slovensko ime pa nam pove, da so zdravilne oziroma da so jih včasih uporabljali v ljudskem zdravilstvu. Zaradi snovi, ki jih vsebujejo, so nekatere uporabljali kot sredstvo za ustavljanje krvi. Korenikasta krvomočnica ima v zemlji močno koreniko in po njej je tudi dobila vrstno ime. Listi so samo pritlični

in dolgopecljati. Listni peclji pa so porasli s sedečimi in z dolgimi štrlečimi žleznimi in nežleznimi lasi. Steblo in cvetni peclji so pokriti s številnimi sedečimi žlezami. Venčni listi so škrlatno rdeči. Cvetni peclji so po odvetu pokončni. Raste na senčnatih, skalnatih pobočjih, na grušču in med grmovjem od nižin do montanskega pasu. V naših Alpah raste samo v Julijskih in sicer v Posočju. Razširjena je na Balkanu, v južnih Alpah in Apeninih.

***Globularia cordifolia* L. - srčastolistna mračica**

Uvrščamo jo v družino mračičevke (Globulariaceae). Strokovno ime izvira iz latinščine. Globulus je majhna žoga. Socvetja spominjajo na kroglo! Podoben izvor ima tudi eno od slovenskih ljudskih imen – knofki ali celo Marijini knofki. V Sloveniji uspevajo tri vrste mračic. Srčastolistna mračica je polgrm s plazečim stebлом. Vsi listi so pritlični, steblo pa ni olistano. Socvetje je glavičasto. Cvetovi so modri. Tako kot nekatere druge vrste se je tudi srčastolistna mračica prilagodila na visokogorsko življenje. Z olesnelimi stebelci »se plazijo in se čvrsto privijajo k tlom, rastline se po skalovju na široko razraščajo in naredo pri tem gosto špalirsko mrežo.« Tako je zapisal Ciril Jeglič v prvem vodniku po Juliani leta 1963. Raste na skalovju in v skalnih razpokah ter na travnatih pobočjih od nižine do visokogorja. Razširjena je v gorovjih srednje in južne Evrope.

***Grafia golaka* (Hacq.) Rchb. - kranjska selivka**

Balthasar Hacquet, zdravnik, naravoslovec in etnolog, je živel na Kranjskem od leta 1766 do 1787. Bil je zdravnik v Idriji in kasneje profesor na ljubljanskem liceju. Ukvarjal se je tudi z raziskovanjem rastlinstva, vendar pa je ostal v senci znamenitega predhodnika Scopolija. Hacquetovo najpomembnejše botanično delo z naslovom *Plantae alpinae Carniolica* (Kranjske alpske rastline) je izšlo leta 1782 na Dunaju. V njem je opisal 12 rastlin, ki rastejo v kranjskih Alpah in v Istri in ki so bile po njegovem mnenju nove, še neopisane vrste. Vse je imenoval po krajih, po nahajališčih in jih tudi narisal. Herbarijski primerki nekaterih so se ohranili v zbirki, ki jo hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. Ena od novo opisanih rastlin je bila golaška jelenka (*Athamanta golaka*). Hacquet je zapisal, da raste v Julijskih Alpah na Velikem in Malem Golaku in v drugih okoliških gorah. Po kasnejšem preimenovanju je ta postavna kobulnica dobila rodovno ime *Grafia* po ljubljanskem lekarnarju in botaniku Žigi Grafu, obdržala pa je vrstno ime po Golaku v Trnovskem gozdu. Kranjska selivka je visoka 50 do 100 cm, ima golo, rahlo progasto steblo, ki je pri vrhu razraslo. Liste ima pernato deljene, bleščeče, v obrisu trikotne. Beli cvetovi so v kobulu. Uvrščamo jo v družino kobulnice (Apiaceae). Razširjena je v jugovzhodnih Alpah, v osrednjih Apeninih in na zahodnem delu Balkanskega polotoka, kjer sega do albanskih Prokletij. V Sloveniji raste na kamnitih travnikih in med grmovjem v montanskem pasu v Kamniških in Julijskih Alpah, v Polhograjskem hribovju, na Šmarni gori, na Notranjskem in Kočevskem. (Praprotnik, N., 1998: Hacquetova golaška jelenka ali kranjska selivka. *Gea* 8 (8): 32.)

***Gypsophila repens* L. - plazeča sadrenka**

Strokovno ime izvira iz grščine. Gypsos je sadra, fileo pa pomeni ljubim. Nekatere vrste namreč rade rastejo na apnenih tleh. Uvrščamo jo v družino klinčnice (Caryophyllaceae). Ima enostavno steblo, ki je poleglo ali kipeče. Listi so nekoliko mesnati, črtlasti in modrikasto zeleni. Venčni listi so beli ali svetlo rdeči. Plazeča sadrenka je ena od rastlin, ki se lahko zasidra in obdrži na neustaljenih meliščih. Z glavno korenino sega globoko v grušč in je ena od pionirskih rastlin na meliščih. Raste na skalovju, grušču in kamnitih tratah v gorskem svetu v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah in Karavankah. Pogosto je naplavljena tudi v nižine. Splošno je razširjena v Pirenejih, Apeninih, Alpah, v Juri in Karpatih.

Hemerocallis lilioasphodelus L. - rumena maslenica

Uvrščamo jo v družino zlatokorenovke (Asphodelaceae). Strokovno ime izvira iz grščine. Hemera je dan, kallos pa lepota. Posamezni cvetovi so odprti le en dan. Rumena maslenica je trajnica, visoka do enega metra. Listi so travnato zeleni in črtalasti. V socvetju je šest do devet cvetov. Listi cvetnega odevala so v spodnjem delu zrasli v cev, nato prosti in oblikujejo lijest cvet, ki je živo rumene barve in prijetno diši. Spominja nas na lilije. Od njih se razlikuje po stebli. Steblo namreč ni olistano tako kot pri lilijah. Raste v vlažnih gozdovih in peščenih krajih ob vodah od nižine do montanskega pasu po vsej Sloveniji. Vrsta ima razmeroma majhen areal v Sloveniji in severovzhodni Italiji ob vznožju Jugovzhodnih Apeniških Alp.

Hladnikia pastinacifolia Rehb. - rebrinčevolistna hladnikija

V letu 1819 je botanik Franc Hladnik na robu Trnovskega gozda, na Čavnu, našel še neznan rod iz družine kobulnic. Nemški (saški) botanik H. G. L. Reichenbach ga je leta 1831 opisal in ga imenoval po najditelju hladnikija (*Hladnikia pastinacifolia*). V letu 1834 ga je vključil pod številko 757 v svojo herbarijsko zbirko Nemška posušena flora (Flora Germanica exsiccata). Kot nahajališče je zapisal: pri Ljubljani na Kranjskem »bei Laybach in Krain« in primerek še posebej označil z latinskim vzklikom: »-Isigne decus!-« S temi besedami je hotel poudariti, da je primerek hladnikovke pravi okras njegove herbarijske zbirke in da je nekaj posebnega in redkega. Na prvi pogled rebrinčevolistna hladnikovka deluje kaj neugledno – vsaj prvi trenutek, ko jo opazimo in ko o njej še ničesar ne vemo. Spada v družino kobulnic (Apiaceae).

Visoka je 15 do 30 cm. Pritlični listi so enkrat do dvakrat pernatno deljeni, bleščeče zeleni, segmenti so jajčasti do okroglasti in nazobčani. Njeni belkasti cvetovi so v značilnih kobulastih socvetjih. Ogrinjalo in ogrinjalce imata mnogo listov, plodovi pa nizka rebra. Raste na kamnitih travščih in na skalovju v Trnovskem gozdu na Čavnu, Kuclju, Zelenem robu in Poldanovcu. Njena razširjenost je zelo majhna, ima ozek areal. Imamo jo za predstavnico samostojnega rodu, ki obsega le eno vrsto. Take rodove imenujemo monotipične in že to je rastlinska posebnost, saj imajo v veliki večini primerov rodovi več vrst. Spada tudi med geološko stare vrste, med ostanke ali relikte, ki so se ohranili iz časov pred ledenimi dobami. Hladnikija je edini endemični rod slovenskega rastlinstva in univerzitetni učitelj botanike Tone Wraber je zapisal, da je »ena najbolj imenitnih rastlin slovenske flore«. (Praprotnik, N., 2002: Hladnikovka, ena najznamenitejših slovenskih rastlin. Gea 12 (9): 65.)

Horminum pyrenaicum L. - pirenejska zmajevka

V avgustu v bohinjskih gorah zacveti pirenejska zmajevka. Globoka, topla vijolična barva njenih cvetov je pravo nasprotje njenih temno zelenih listov. Pirenejsko zmajevko uvrščamo v družino ustnatice (Lamiaceae), za katero so značilni dvoustnati cvetovi. Prijetno dišeča zelnata trajnica je visoka do 20 cm. V zemlji ima lesnato poševno koreniko. Iz nje izrašča pokončno, nerazraslo steblo. Ima pecljate pritlične liste, ki so zgoščeni v rožico (rozeto). Cvetovi so v enostranskem, grozdastem socvetju, venec je značilne temno vijoličaste barve. V Sloveniji raste samo na apnenčastih tleh na skalnatih tratah in pašnikih redko in raztreseno v subalpskem oziroma alpskem pasu v bohinjskem delu Julijskih Alp. Največ jo najdemo na planini Suha in na pobočjih proti Rodici, raste pa še na Komni in Voglu. Proti zahodu se spet pojavi v (italijanski) Reziji. Pirenejska zmajevka uspeva v Alpah in Pirenejih, največ v zunanjih gorskih verigah, ki so blizu Sredozemlja. Rod ima samo eno vrsto, strokovno pravimo, da gre za monotipski rod. Takšen areal oziroma takšna razširjenost in dejstvo, da ima rod samo eno vrsto, kaže na visoko geološko starost. Pripada južni veji alpskega terciarnega rastlinstva. Pirenejska zmajevka nas nekoliko spominja na rod kadulja. Zanimivo je, da je strokovni izraz *Horminum* v grščini ime za kadulje (*Salvia*), ki pa so ga v botanični latinščini prenesli na ta monotipski južnoalpsko-pirenejski rod. (Praprotnik, N., 2008: Ena in edina pirenejska zmajevka. Gea 18(8): 41.)

Inula ensifolia L. - mečastolistni oman

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Mečasto listni oman je do 60 cm trajnica s čvrstimi listi, ki so črtalasto sulicasti ali črtalasti, progasto žilnati, pri dnu zoženi, po robu često redko volnato dlakavi. Jezičaste in cevaste cvetove ima združene v koške in so zlato rumene barve. Raste na apnenčastih skalah, prisojnih kamnitih in gruščnatih pobočjih ter na kraških košenicah od nižine do montanskega pas. V alpskem svetu raste v Julijskih Alpah, v dinarskem,

predalpskem in predinarskem območju (dolina Kolpe, Gorjanci, Zasavje) in najbolj pogosto v submediteranu. Splošno je razširjen v Avstriji, v Italiji, na Madžarskem, v Rusiji, v severnem delu Balkana in na Kavkazu.

***Inula hirta* L. - srhkodlakavi oman**

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Srhkodlakavi oman je trajnica, visoka 10 do 50 cm. Steblo in stebelni listi so na obeh straneh skrhko dlakavi. Zlato rumene cvetove ima v koških. Raste na sončnih travnatih in kamnitih pobočjih, na skalovju, v svetlih gozdovih od nižin do montanskega pasu po celi Sloveniji. Najbolj pogost je na krasu. Splošno je razširjen v zahodni, srednji, južni in vzhodni Evropi ter na Kavkazu in v Sibiriji.

***Inula spiraeifolia* L. - nasršeni oman**

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Nasršeni oman je trajnica, visoka od 30 do 80 cm. Steblo je gosto olistano. Stebelni listi so sedeči in imajo zaokroženo dno. V košku ima zlato rumene cvetove. V Sloveniji raste na grmovnatih, kamnitih pobočjih in na obdelanih tleh od nižine do montanskega pasu v submediteranskem in dinarskem območju. Splošno je razširjen v južni Evropi. Naša znana botaničarka Angela Piskernik v svojem določevalnem ključu iz leta 1951 navaja ime kačja smrt.

***Iris cengialti* Ambrosi ex A. Kern. - južnoalpska perunika**

(*Iris pallida* subsp. *cengiali*)

Strokovno ime izvira iz grščine oziroma latinščine. Iris je mavrica in tudi božja poslanka. Uvrščamo jo v družino perunikovke (Iridaceae). Vrsta je zelo variabilna in v Sloveniji uspevata dve avtohtoni podvrsti. Ilirska perunika (*Iris pallida* subsp. *illyrica*) pa raste na suhih kraških travnikih in skalovju. V zemlji ima koreniko in iz nje poganjajo srpasto ukrivljeni mečasti listi. Na cvetnem stebelu je dva do pet cvetov. Cvet neposredno pod najvišjim cvetom pa je sedeč ali na kratkem peclju. Cvetno odevalo je sestavljeno iz 6 cvetnih listov. Notranji trije listi so pokončni, zunanji trije listi pa upognjeni navzdol. Cvetovi so svetlo do temno modro vijolični. V Sloveniji raste na Krasu in na kraško-istrskih gorah (Čaven, Nanos, Vremščica, Slavnik). Razširjena pa je v severozahodnih Dinaridih. Južnoalpska perunika ali bohinjska perunika (*Iris pallida* subsp. *cengiali*) ima cvetno odevalo temno modro do vijolično. Na cvetnem stebelu so dva do trije cvetovi. Cvet neposredno pod najvišjim cvetom je na različnem, vsaj tri centimetra dolgem peclju. Raste na kamnitih grmovnath pobočjih in meliščih v Julijskih Alpah v Posočju in Bohinju.

***Iris graminea* L. - travnolistna perunika**

Tako v strokovnem kot tudi v slovenskem vrstnem imenu je pridevnik travnat oziroma travnolisten. To nam pove, da ima liste, podobne travam. Uvrščamo jo v družino perunikovke (Iridaceae). Travnolistna perunika je trajnica. Ima močno stisnjeno steblo, ki je krilato in visoko največ 40 cm. Pritlični listi so daljši kot steblo in travasti. Listi cvetnega odevala so svetlo modri ali vijolični. Notranji listi cvetnega odevala so pokončni, zunanji pa zavijani navzdol in

navzven. Cvetovi dišijo in imajo vonj po slivah. Raste na suhih travnikih in toplih grmiščih od nižine do montanskega pasu po vsej Sloveniji. Splošno pa je razširjena v srednji in južni Evropi.

Iris sibirica L. - sibirska perunika

Uvrščamo jo v družino perunikovke (Iridaceae). Sibirska perunika je rušnata trajnica. V zemlji ima debelo koreniko in pokončna, okrogla in votla stebila, ki so visoka 30 do 50 cm. Listi so črtlasto suličasti. Cvetovi so v zalistju rjavih, pri vrhu kožnatih ovršnih listov. Venčni listi so modro vijolični, pri dnu belkasti in imajo modro vijolične žile. Raste na vlažnih rastiščih na močvirnih travnikih od nižine do montanskega pasu po vsej Sloveniji. Razširjena je v vzhodni in srednji Evropi in v severnem Sredozemlju. V Aziji je razširjena do Sibirije (po tem je dobila tudi vrstno ime!) in do Japonske. Ker njena rastišča izsušujejo, postaja vedno bolj ogrožena.

Jacobaea abrotanifolia (L.) Moench subsp. *abrotanifolia* - abraščevolistni grint

(*Senecio abrotanifolius*)

Uvrščamo ga v družino nebinovke (Asteraceae). Ciril Jeglič ga imenuje rogljičasti grint, včasih pa so uporabljali ime ozkorogljati grint. Zdaj pa je vrstno ime prevedeno iz latinščine. Pernate liste ima razdeljene v ozke, črtlaste oziroma nitaste rogljiče, ki so goli in bleščeče zeleni. Obrobni cvetovi so jezičasti in rumeni. Krožčevi cvetovi so cevasti in živo oranžni do oranžno rdeči. Raste na kamnitih tratah, na grušču in med ruševjem od montanskega do alpskega pasu. Najbolj pogost v Alpah, najdemo ga pa tudi na velikem Kozju, na Sveti gori in Čavnu. Splošno je razširjen v Vzhodnih Alpah in v severovzhodnih Dinaridih.

Knautia fleischmannii (Hladnik ex Rchb.) Pacher - Fleischmannovo grabljišče

Andrej Fleischmann (1804-1867) je bil od svojega petnajstega leta pa do smrti vrtnar v ljubljanskem Botaničnem vrtu. Bil je učenec Franca Hladnika, ustanovitelja vrta. Z njim je prehodil vso Kranjsko, skupaj sta nabirala rastline za vrt in za herbarij. Ko je Hladnik oslepel, pa je Fleischmann sam nadaljeval z botaničnim delom. Leta 1843 je izdal Pregled kranjske flore, vendar njegovi podatki niso vselej točni in zanesljivi. S herbarijskimi primerki je sodeloval pri zbirki Nemška posušena flora (Flora Germanica exsiccata). Za to znamenito herbarijsko zbirko je nabral še neopisan grintavec, ki so ga imenovali po njem *Scabiosa fleischmannii*, kasneje pa uvrstili v rod *Knautia*, obdržali pa vrstno ime. »Svoje« grabljišče je Fleischmann nabral v dveh podvrstah, ki se nekoliko razlikujeta po obliki listov. Na Katarini je nabral celolistno podvrsto (*K. fleischmannii integrifolia*), na Grmadi v Polhograjskih Dolomitih pa različnolistno podvrsto (*K. fleischmannii heterophylla*). Danes obe obliki uvrščamo v enotno vrsto. Fleischmannovo grabljišče spada v družino ščeticevke (Dipsacaceae). Korenika izrašča v cvetno steblo, ob strani pa izraščajo listne rozete. Stebelni listi so vsaj pri nekaterih primerkih deljeni. Listi so nekoliko usnjati, redko dlakavi ali skoraj goli ter bleščeči. Glavičasta socvetja obdajajo ovojčkovi listi. Cvetovi so 4-števni in rdeče vijoličasti. Fleischmannovo grabljišče je endemična rastlina jugovzhodnega alpskega predgorja. Raste na suhih travnikih in med grmovjem od Polhograjskega hribovja do Istre in Kočevskega, samo eno nahajališče pa ima v Gorskem Kotarju. (Praprotnik, N., 1999: Fleischmannovo grabljišče. Gea 9(11): 66.)

***Lathyrus pannonicus* (Jacq.) Garcke subsp. *varius* (Hill) P.W. Ball - raznobarvni grahor**

Uvrščamo ga v družino metuljnice (Fabaceae). Za rodove iz te družine so značilni metuljasti cvetovi. Imajo pet venčnih listov. Zgornji list se imenuje jadro, stranska dva lista sta krili, spodnja dva lista pa oblikujeta ladjico in sta na spodnjem delu pogosto zrasla. Plod pri metuljnicah je večsemenski strok, ki se odpira z dvema loputama. Raznobarvni grahor ima v zemlji kratko koreniko z gomoljasto odebeljenimi koreninami. Listi imajo dva do tri pare lističev, ki so črtalasti ali ozko suličasti. Venčni listi so rumenkasto beli, jadro pa je včasih rdečkasto nadahnjeno. V Sloveniji raste v submediteranskem območju na kraških košenicah in grmovnatih mestih. Splošno pa je razširjen v južni in vzhodni Evropi ter v Sibiriji.

***Leontopodium nivale* (Ten.) Hand.-Mazz. subsp. *alpinum* (Cass.) Greuter - planika**

Leontopodium alpinum

Pradomovina planik so gorovja v osrednji Aziji, kjer raste še mnogo njenih sorodnic. Čeprav je v bistvu tujka, velja za prapodobo alpske flore in njen že nekoliko oguljen simbol. Uvrščamo jo v družino nebinovke (Asteraceae). Njeno steblo nosi na vrhu en navidezni cvet, ki pa je v resnici sestavljen iz drobnih cvetov, ki jih obdajajo ovršni listi. Vsa rastlina je gosto belo dlakava. Najbolj pogosto in uveljavljeno ime je planika. Zlasti v prejšnjem stoletju so marljivi zbiralci ljudskih izrazov zapisali več imen, nekatera so že pozabljena: na oči spominjajo očnica, očinec, očino zelišče, na rastišče v skalah pečnica, skalarica, skalica, goličavarica, po obliki sta nastali imeni zvezdica in zvezdnica, po polsteni površini listov mačnica, trosnica pa je zato, ker je raztresena po skalah, izraz levova noga je preveden iz latinskega imena, edelbajs pa je popačenka nemškega izraza. Zaradi trganja je že v prejšnjem stoletju postala ogrožena. Leta 1893 je bilo ustanovljeno Planinsko društvo Slovenije, ki je začelo opozarjati na nevarnost, »da preti najkrasnejši cvetki naših planin, to je planiki, sčasoma popolno izmrtnje, ker dobička željni domačini in tudi tujci pohajajo na naše planine, ki naberó po cele koše planik, večinoma seveda s koreninami, katere potem za drag denar letoviščnikom in raznim društvom prodajajo... Če se bo pustilo vse to še nadalje, tedaj se pač sme trditi, da sčasoma o planikah na Kranjskem ne bo niti govora več.« Na Goriškem so planiko zavarovali že leta 1896, dve leti kasneje pa tudi na Kranjskem in Štajerskem. Leta 1899 poroča Planinski vestnik o prvi (in še do danes verjetno izjemni) kazni zaradi kršenja zakona: »Radi ruvanja planik je bil kaznovan, menda na Kranjskem prvi, Janez Rekar po domače »Roža in Jaga« iz Mojstrane. Okrajno glavarstvo radovljiško ga je obsodilo na 6 ur zapora.« (Praprotnik, N., 1996: V kraljestvu triglavske rože. Gea 6 (6), priloga št. 5.)

***Lilium bulbiferum* L. subsp. *bulbiferum* - brstična lilija**

Brstična lilija ima v zemlji belo, luskasto čebulo. Steblo je gosto olistano. Listi so črtalasti in nameščeni premenjalno. Cvetovi so pokončni in zvonasto lijasti, rdeče oranžne barve. Prašnice so rdeče. Uvrščamo jo v družino lilijevke (Liliaceae). Že samo ime nam pove, da ima v zalistju stebelnih listov zelene zarodne brstiče. S temi brstiči se lahko nesporno razmnožuje. Iz brstičev že naslednje leto poženejo mlade rastlinice, ki potem lahko zacvetijo že po petih letih! Raste na travnikih in med grmovjem od nižin do montanskega pasu. Razširjena pa je v Italiji, na Korziki, v Alpah od Primorskih Alp do Spodnje Avstrije in Slovenije in na Balkanu.

***Lilium carniolicum* Bernh. ex W.D.J. Koch - kranjska lilija, zlato jabolko**

»...Vmes pomalja tu in tam v gizdavi lepoti zlati klobuk svoje ali rdeče ali lilasto cvetje s temnejšimi pegami iznad nizkega grmičja, ali pa sorodna mu kranjska lilija izpostavlja slično rumeno rdeče cvetje...« Tako je o dveh lilijah zapisal Ferdinand Seidl leta 1918 v svojem delu Rastlinstvo naših Alp. Uvrščamo jo v družino lilijevke (Liliaceae). Kranjska lilija ali zlato jabolko ima v zemlji belo čebulo, listi so na stebelu nameščeni premenjalno. Žametni, živo

oranžni cvetni listi, poškopljani s temnimi pikami, so zavihani nazaj in kimasti cvetovi nas res spominjajo na zlato jabolko. Imajo pa »smrdljiv, težak in zoprni vonj«, kot je pred več kot dvesto leti zapisal celovski botanik F. K. Wulfen. Raste na travnikih, poraslih meliščih, v svetlih gozdovih, med grmovjem in med ruševjem. Razširjena je na območju od severovzhodne Italije do zahodne Bosne, največ pa jo je prav v Sloveniji. Pri nas jo najdemo v alpskem svetu, na Krasu, na Notranjskem Snežniku in v Zasavju. Ime kranjska lilija nam pove, da so jo krstili po nekdanji deželi Kranjski, ki je obsegala Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko. Botanik, ki je rastlino prvi opisal, ni točno določil njenega rojstnega kraja ali klasičnega nahajališča, ampak je zapisal, da raste na Kranjskem in na Primorskem. (Praprotnik, N., 2008: Kranjska in turška lilija. Gea 18 (5): 42.)

***Lilium martagon* L. - zlati klobuk**

Uvrščamo jo v družino lilijevke (Liliaceae). Kranjski liliji je podobna turška lilija ali zlati klobuk. V zemlji ima zlato rumeno, luskasto čebulico. Listi cvetnega odevala so prav tako zavihani nazaj, vendar so mesno rdeče barve s temnejšimi lisami. Ker nas cvet spominja na turban, je ta lilija dobila pridevek turška. Latinski vrstni pridevek (martagon) pa je morda nastal v zvezi z bogom vojskovanja Marsom, saj so alkimisti planet Mars imenovali Martagon. Henrik Freyer pa je leta 1836 zapisal ime ajdovska lilija. Zlati klobuk je razširjen skoraj po vsej Evropi in zmerni Aziji. V Sloveniji je veliko bolj pogost kot zlato jabolko. Raste med grmovjem, na posekah in gozdnih travnikih od nižine do subalpinskega pasu. (Praprotnik, N., 2008: Kranjska in turška lilija. Gea 18 (5): 42.)

***Lomelosia graminifolia* (L.) Greuter & Burdet subsp. *graminifolia* - travnolistni grintavec**

(*Scabiosa graminifolia*)

Ima črtalaste liste, ki so srebrno svilnati. Cvetovi so v sploščenih glavičastih socvetjih, obrobni cvetovi so povečani. Imajo pet venčnih listov, ki so cevasto zrasli in vijolične barve. Raste na kamnitih pašnikih, na skalovju in na meliščih v montanskem pasu. V alpskem svetu uspeva v Julijskih Alpah (Bohinj, Breginjski kot, dolina Tolminke), pogostejši pa je v submediteranskem območju (južna pobočja Trnovskega gozda). Splošno je razširjen v srednjeevropskih in južnoevropskih gorovjih. Za to rastlino je Ciril Jeglič v svojem prvem vodniku po Juliani iz leta 1963 napisal: »Ta je v vrtu še posebno hvaležen, ker se mu bledovijoličasta socvetja nad srebrnkastimi listi razvijajo od poletja precej dolgo v jesen.«

***Medicago pironae* Vis. - pironova meteljka**

Uvrščamo jo v družino metuljnice (Fabaceae). Pironova meteljka je trajnica. Ima živo rumene cvetove. Od drugih vrst rodu meteljka se loči po tem, da imajo stroki številne žlezaste laske. Stroki imajo kratke, sploščene bodice in so gosto porasli s členastimi in žlezastimi laski. Raste na skalnih pobočjih in gruščnatih mestih v dolini Soče (Sabotin, Sveta gora, Modrej, Plave). Razširjena je še v sosednji Italiji v Furlaniji. Vrstno ime je dobila po italijanskem botaniku G. J. Pironi iz 19. stoletja. Bil je avtor prve knjige o rastlinstvu Furlanije. Novo vrsto meteljke je Pirona odkril na Matajurju in kasneje so jo po njem tudi imenovali. Ta meteljka je starejši (konzervativni) endemit južnega predgorja Karnijskih in Julijskih Alp, v srednjem Posočju pa ima vzhodno mejo svojega arela.

***Molopospermum peloponnesiacum* (L.) W.D.J. Koch subsp. *bauhinii* I. Ullmann - progasti kobul**

»Glej tamle tisto visoko sloko prikazen v umetniškem čipkastem oblačilu, s padajočimi tenčicami obdano, podobno imenitni baletki... Prišla je z zelenih preprog Matajurja, tega klasičnega nahajališča rastlin gornje Primorske. Kdo je preskrbel risbo za ta list? Kdo ga je tako skrbno in umetno izrezal? To listje je čudovito delo! Vse na njej je kraljevsko.

Res, v njej vidim kraljico kobulnic!« Tako je v svojem delu Iz minulih dni vzkliknil pesnik Julijskih Alp Julius Kugy, ko je v alpskem botaničnem vrtu Juliana »pobožno poromal« k progastemu kobulu. Uvrščamo ga v družino kobulnice (Apiaceae). Rastlina je gola trajnica, visoka do 150 cm, steblo je razraslo in votlo. Pritlični listi so dolgi do 1 m in večkrat pernatno deljeni ter bleščeči. Ima številne kobule, ki so vretenčasto nameščeni na koncu stebela. Ovršni kobul je velik in sestavljen iz 15 do 40 žarkov. Listi ogrinjala so pogosto podobni zgornjim stebelnim listom. Venčni listi so rumenkasto beli. Plodovi so dolgi do 1 cm, od strani močno stisnjeni in imajo nekaj krilatih in nekaj slabše izbočenih reber. Zaradi izrazito progastih plodov je rastlina dobila slovensko in tudi latinsko ime, saj molops pomeni proga, sperma pa je seme. Progasti kobul je razširjen na skalnatih travnatih pobočjih v montanskem pasu v Pirenejih in v Južnih Alpah od Francije do Slovenije. Uspeva na tleh, v katerih je malo apnenca. V Sloveniji raste v Julijskih Alpah in na severnem obrobju submediteranskega območja. Tako ga najdemo v Bavšici, v Kaninski skupini, na Matajurju, v Trnovskem gozdu, na Čavnu, Nanosu... (Praprotnik, N., 2003: Progasti kobul – kraljica kobulnic. Gea 13 (11): 65.)

Narcissus radiiflorus Salisb. - gorski narcis, bedenica, ključavnica

Ključavnica, bedenica ali gorska narcisa je rastlina, ki ima na slovenskem etničnem ozemlju kar 120 različnih imen, ki jih je zbral etnolog Milko Matičetov. Nekatera imena nas spominjajo na čas cvetenja: jurjevke, urbanke, binkoštnice, druga so povzeta po osebnih imenih: ivančice, magdalenke, maričice. Starodavna legenda pa pripoveduje, da se je nekoč po cvetočih travnikih sprehajala Marija. Vse cvetlice so jo pozdravljale in ponižno sklonile svoje glavice. Le narcisa je ošabno stala pokonci. Marija je za kazen s palico udarila vsak cvet. Prav zato so stebelca ključavnic še danes kljukasta. Uvrščamo jih v družino narcisovke (Amaryllidaceae). Rod narcis je sredozemski. Tudi naša narcisa je razširjena v osrednjem delu južne Evrope in na zahodnem delu Balkana. Karavanške ključavnice so torej le odmev toplega Sredozemlja. V Sloveniji rastejo narcise v največjih množinah na rovtih nad Jesenicami od Dovške Babe, Rožce, Golice do Belske planine (Struške). Uspevajo pa tudi na nižinskih, poplavnih travnikih ob Muri, na gorskih travnikih po Kočevskem ter na košenicah po Krasu in Istri. Ima pritlične, travaste liste. Šest dišečih, belih cvetnih listov je pri dnu zraslih v cev, na robu pa so razširjeni v šest prostih, koničastih, snežno belih krp, ki so proti dnu zožene in se med seboj ne prekrivajo. Privrtenček je majhen, rumen, plitvo skledast, večinoma z valovitim, rdečim robom. Zakaj se ponekod narcise pojavljajo v tako velikih množinah? Do neke mere je to rezultat človekovega načina gospodarjenja. Strme senožeti na pobočjih Golice so nekoč kosili skoraj do vrha, košnja pa preprečuje zaraščanje travnika nazaj v gozd. Še po drugi svetovni vojni so ključavnice rasle tako na gosto, da so njihovo belino lahko opazili že na oddaljenosti »dve uri hoda«. Opuščanje košnje pa je povzročilo, da narcis ni več toliko. Rovti se zaraščajo, v nižjih predelih pa zaradi intenzivne živinoreje travnike spreminjajo v pašnike; površino zravnavajo z buldožerji, dobro pognojijo in ogradijo z električnimi pastirji. Na takih travnikih raste samo trava in regrat. V Sloveniji je zavarovana že od leta 1949. Ogrožena je že zaradi svoje dišeče lepote, še bolj kot trganje pa je zanjo škodljiv spremenjen način gospodarjenja. (Praprotnik, N., 1993: Karavanške ključavnice. Planinski vestnik 93: 215-219.; Praprotnik, N., 1993: Rastišča zapeljivih ključavnic. Planinski vestnik 93: 260-262.)

Paederota bonarota (L.) L. - modro milje

V skalnih razpokah, kjer ni skoraj nič prsti, iz semen vseeno zrastejo nekatere rastline, ki so prilagojene na takšno rastišče. V zahodnem delu Julijskih Alp lahko najdemo modro milje, ki v šopih visi iz razpok. Ima okrogle, skoraj gole liste, ki so temno zeleni in precej bleščeči. Socvetje je sprva gosto, cvetovi so vijolično modri. Prašnika štrlita iz venčne cevi. Med zorenjem plodov se socvetje podaljša. Uvrščamo ga v družino črnobinovke (Scrophulariaceae). Modro milje uspeva samo na apnenčastih ali dolomitnih tleh. Razširjeno je od Bergamskih do Julijskih Alp, na severnem Tirolskem in v Salzburških Alpah. (Praprotnik, N., 2007: Modro in rumeno milje. Gea 17 (10): 40.)

Paederota lutea Scop. - rumeno milje

Bolj kot modro milje je pri nas veliko pogostejše rumeno milje, ki ima jajčasto suličaste, motno zelene liste. Venec je rumen in le malo krajši od prašnikov. Pogosto je viseče rastoča rastlina. Uvrščamo ga v družino črnobinovke (Scrophulariaceae). Raste samo na apnencu na vlažnem grušču in v skalnih razpokah v Jugovzhodnih Apneniških Alpah, zelo redko v Severnih Apneniških Alpah in na Balkanu v Hercegovini. V Sloveniji raste rumeno milje v

alpskem svetu. Kot pleistocenski ostanek (relikt) pa ga pogosto najdemo tudi v senčnih soteskah zunaj Alp. Ob Savi pri Radečah je njegovo najnižje nahajališče pri nas, saj raste na nadmorski višini samo 200 m. Kjer modro in rumeno milje rasteta skupaj, lahko nastanejo tudi zanimivi križanci, ki se imenujejo Churchillovo milje (*Paederota x churchillii*). Križanci imajo umazano rumenkasto vijolične cvetove. Prvič so jih našli na Krniških skalah v Karnijskih Alpah na avstrijskem Koroškem. Pri nas jih najdemo na Mangrtu in tudi v alpskem botaničnem vrtu Juliana v Trenti. (Praprotnik, N., 2007: Modro in rumeno milje. Gea 17 (10): 40.)

***Paeonia officinalis* L. subsp. *officinalis* - navadna potonika**

Če poznamo samo potonike, ki rastejo po vrtovih, nas prvo srečanje s tem rodом po jasah in svetlih grmiščih na Nanosu, Vremščici, Slavniku in še kje na Krasu preseneti. Prastari rod potonik (*Paeonia*) je razširjen v širšem območju Sredozemlja. Strokovno ime naj bi izviralo iz grške besede Paiona, ki je označevala deželo v antični Makedoniji. Po drugi razlagi pa naj bi rod dobil ime po zdravniku Paianu (Paionu), ki je zdravil bogove na Olimpu. V starem veku je bila v ljudskem zdravilstvu priljubljen lek zoper zlatenico, bolezni ledvic in mehurja. Tudi kasneje so jo uporabljali v najrazličnejše namene. Z njenim cvetom so zaustavljali »ženske krvavitve«, zdravili božjast in putiko, z zdrobljenimi koreniki so blažili krvavitve iz pljuč, zavrelico iz medu, vina in korenik pa so uporabljali pri jetiki. Na Kitajskem je simbol bogastva in časti.

Ker včasih rečemo, da je zardel kot potonika, je postala tudi simbol sramežljivosti. Zapisovalci domačih imen so nam ohranili še izraze božur, prstenik, kresnik, devetek, mode, telek, trojaška roža, kačjak, papinja... V Sloveniji v submediteranskem območju uspevata dve vrsti, ki spadata v družino potonikovk (Paeoniaceae). Bolj pogosta je navadna potonika, ki ima pritlične liste deljene v 17 do 30 ozko eliptičnih ali suličastih segmentov. V rdeče rožnatem cvetu ima 2 do 3 pesti. Veliko redkejša je velelistna potonika (*Paeonia mascula*), ki ima pritlične liste deljene v 9 do 16 eliptičnih, 5 do 10 cm dolgih segmentov, v cvetu pa ima 3 do 5 pesti. V slovenskem Rdečem seznamu ogroženih praprotnic in semenk je uvrščena med ranljive vrste, saj so jo po 2. svetovni vojni našli le na Vremščici in na Slavniku. Obe vrsti imata cvetove, ki so v premeru veliki 7 do 13 cm in so tako največji cvetovi v slovenski flori. (Praprotnik, N., 1998: Zardela je kot potonika. Gea 8 (7): 68.)

***Papaver alpinum* L. subsp. *ernesti-mayeri* Markgr. - julijski mak**

Na grobih meliščih v naših Alpah poganjajo svilnato nežni rumenocvetni in belocvetni alpski maki, ki so z močnimi koreniki zasidrani med ostrim kamenjem. Uvrščamo jih v družino makovke (Papaveraceae). V Sloveniji uspevajo štiri podvrste. Edina podvrsta z belimi cvetovi je julijski mak (*Papaver alpinum* subsp. *ernesti-mayeri*), ki je endemičen v Julijskih Alpah, ločeno pa raste tudi v Abruzzih na Apeninskem polotoku. Ostale tri podvrste imajo rumene cvetove. Petkovškov mak (*Papaver alpinum* subsp. *victoris*) je endemičen v Julijskih Alpah v Bohinjsko-Krnski skupini. Retijski mak (*Papaver alpinum* subsp. *rhaeticum*) raste v Julijskih Alpah, razen v Bohinjsko-Krnski skupini, in v Kamniško-Savinjskih Alpah na Skuti. Splošno je razširjen v Južnih Alpah, v južnih delih Osrednjih Alp ter od Pirenejev do Balkanskega polotoka. Tretja rumenocvetna podvrsta alpskega maka je Kernerjev mak (*Papaver alpinum* subsp. *kernerii*), ki je trajnica alpskega pasu, redko ga najdemo naplavljenega tudi v nižjih legah na meliščih ali ob strugah hudournikov. Listi so zgoščeni v pritličnih rozetah. Imajo neolistano, ščetinasto dlakavo steblo, ki nosi rumen cvet. Plod je značilna mnogosemenska glavica, ki se odpira z luknjicami pod ploščato, žarkasto brazdo. V Sloveniji raste v Karavankah in Kamniško-Savinjskih Alpah. Razširjen je tudi na severu Balkanskega polotoka. Ime je dobil po avstrijskem botaniku Antonu Josefu Kernerju von Marilaunu, ki je bil profesor sistematske botanike v Innsbrucku in kasneje na Dunaju. Bil je tudi glavni urednik znamenite herbarijske eksikatne (posušene) zbirke Flora exsiccata Austro-Hungarica (Avstro-ogrška posušena flora), pri kateri so sodelovali tudi kranjski (slovenski) botaniki. (Praprotnik, N., 2004: Kernerjev mak. Gea 14 (8): 37-38.)

***Papaver alpinum* L. subsp. *kernerii* (Hayek) Fedde - Kernerjev mak**

Na grobih meliščih v naših Alpah poganjajo svilnato nežni rumenocvetni in belocvetni alpski maki, ki so z močnimi koreniki zasidrani med ostrim kamenjem. Uvrščamo jih v družino makovke (Papaveraceae). V Sloveniji uspevajo štiri podvrste. Edina podvrsta z belimi cvetovi je julijski mak (*Papaver alpinum* subsp. *ernesti-mayeri*), ki je endemičen v Julijskih Alpah, ločeno pa raste tudi v Abruzzih na Apeninskem polotoku. Ostale tri podvrste imajo

rumene cvetove. Petkovškov mak (*Papaver alpinum* subsp. *victoris*) je endemičen v Julijskih Alpah v Bohinjsko-Krnska skupini. Retijski mak (*Papaver alpinum* subsp. *rhaeticum*) raste v Julijskih Alpah, razen v Bohinjsko-Krnski skupini, in v Kamniško-Savinjskih Alpah na Skuti. Splošno je razširjen v Južnih Alpah, v južnih delih Osrednjih Alp ter od Pirenejev do Balkanskega polotoka. Tretja rumenocvetna podvrsta alpskega maka je Kernerjev mak (*Papaver alpinum* subsp. *kernerii*), ki je trajnica alpskega pasu, redko ga najdemo naplavljenega tudi v nižjih legah na meliščih ali ob strugah hudournikov. Listi so zgoščeni v pritličnih rozetah. Imajo neolistano, ščetinasto dlakavo steblo, ki nosi rumen cvet. Plod je značilna mnogosemenska glavica, ki se odpira z luknjicami pod ploščato, žarkasto brazdo. V Sloveniji raste v Karavankah in Kamniško-Savinjskih Alpah. Razširjen je tudi na severu Balkanskega polotoka. Ime je dobil po avstrijskem botaniku Antonu Josefu Kernerju von Marilaunu, ki je bil profesor sistematske botanike v Innsbrucku in kasneje na Dunaju. Bil je tudi glavni urednik znamenite herbarijske eksikatne (posušene) zbirke *Flora exsiccata Austro-Hungarica* (Avstro-ogrška posušena flora), pri kateri so sodelovali tudi kranjski (slovenski) botaniki. (Praprotnik, N., 2004: Kernerjev mak. *Gea* 14 (8): 37-38.)

Papaver alpinum L. subsp. *rhaeticum* (Leresche) Markgr. - alpski mak, retijski mak

Na grobih meliščih v naših Alpah poganjajo svilnato nežni rumenocvetni in belocvetni alpski maki, ki so z močnimi koreninami zasidrani med ostrim kamenjem. Uvrščamo jih v družino makovke (Papaveraceae). V Sloveniji uspevajo štiri podvrste. Edina podvrsta z belimi cvetovi je julijski mak (*Papaver alpinum* subsp. *ernesti-mayeri*), ki je endemičen v Julijskih Alpah, ločeno pa raste tudi v Abruzzih na Apeninskem polotoku. Ostale tri podvrste imajo rumene cvetove. Petkovškov mak (*Papaver alpinum* subsp. *victoris*) je endemičen v Julijskih Alpah v Bohinjsko-Krnska skupini. Retijski mak (*Papaver alpinum* subsp. *rhaeticum*) raste v Julijskih Alpah, razen v Bohinjsko-Krnski skupini, in v Kamniško-Savinjskih Alpah na Skuti. Splošno je razširjen v Južnih Alpah, v južnih delih Osrednjih Alp ter od Pirenejev do Balkanskega polotoka. Tretja rumenocvetna podvrsta alpskega maka je Kernerjev mak (*Papaver alpinum* subsp. *kernerii*), ki je trajnica alpskega pasu, redko ga najdemo naplavljenega tudi v nižjih legah na meliščih ali ob strugah hudournikov. Listi so zgoščeni v pritličnih rozetah. Imajo neolistano, ščetinasto dlakavo steblo, ki nosi rumen cvet. Plod je značilna mnogosemenska glavica, ki se odpira z luknjicami pod ploščato, žarkasto brazdo. V Sloveniji raste v Karavankah in Kamniško-Savinjskih Alpah. Razširjen je tudi na severu Balkanskega polotoka. Ime je dobil po avstrijskem botaniku Antonu Josefu Kernerju von Marilaunu, ki je bil profesor sistematske botanike v Innsbrucku in kasneje na Dunaju. Bil je tudi glavni urednik znamenite herbarijske eksikatne (posušene) zbirke *Flora exsiccata Austro-Hungarica* (Avstro-ogrška posušena flora), pri kateri so sodelovali tudi kranjski (slovenski) botaniki. (Praprotnik, N., 2004: Kernerjev mak. *Gea* 14 (8): 37-38.)

Paris quadrifolia L. - volčja jagoda

V mračnem srednjem veku so bili ljudje prepričani, da lahko z volčjo jagodo rešijo vsakogar, ki ga je začaral hudič ali hudobni duh. Če so v žepih imeli jagode, ki so jih nabrali med obema šmaroma (med 15. avgustom in 8. septembrom), so bili obvarovani pred kugo in drugimi nalezljivimi boleznimi. Kljub tej čudežni zdravilnosti so se ljudje rastline bali in je niso veliko uporabljali. Sloveči italijanski zdravnik Pietro Andrea Mattioli (1501-1577) je napisal komentarje k Dioskuridovim spisom *De materia medica*. Delo je bilo prava uspešnica 16. stoletja in je doživelo več kot 60 izdaj in ponatisov. V njem Mattioli opisuje zdravilna sredstva predvsem rastlinskega izvora. O volčji jagodi je zapisal: »Mnogi pravijo, da te jagode prikličejo spanec, če jih pojemo. Sam tega ne bom preskusil, saj bi lahko priklicale tudi večni spanec.« Volčjo jagodo nekateri uvrščajo v družino lilijevk (Liliaceae), nekateri pa v posebno družino trilistovke (Trilliaceae). V zemlji ima vodoravno koreniko, nadzemno steblo je visoko 30 cm. V vretencu ima nameščene 4 liste, ki so ovalni ali jajčasti, na koncu priostreni, dolgi do 10 cm in mrežasto žilnati. Imajo en sam zvezdast, simetričen cvet. Cvetni listi v zunanjem krogu so zeleni, v notranjem pa rumenkasti. Iz cveta se razvije temno moder, približno en cm debel jagodast plod, ki vsebuje saponinske glikozide in je zelo strupen. Volčja jagoda je redka izjema med enokaličnicami, saj ima razločno mrežasto žilnate liste in štirištevne cvetove. Splošno je razširjena skoraj po celi Evropi, Mali Aziji in v Sibiriji. Po vsej Sloveniji raste v senčnih, vlažnih gozdovih. Mnoga ljudska imena nas opozarjajo na močno strupenost: črna bil, hudičevo oko, hudoglidje, kačja jagoda... Latinsko rodovno ime *Paris* naj bi rastlina dobila zaradi simetrične razporeditve zelenih listov in cvetnih delov (par = enak); po mitološki razlagi pa je dobila ime po trojanskem kraljeviču

Parisu. Modra jagoda je jabolko, štirje listi pa so boginje Hera, Atena, Afrodita in kraljejevič Paris. (Praprotnik, N., 1999: Parisovo jabolko – volčja jagoda. Gea 9 (2): 68.)

***Parnassia palustris* L. subsp. *palustris* - močvirna samoperka**

»Proti koncu poletja se pojavlja po travnikih v velikem številu vseskozi preprosto, pa izredno lepo zgrajena srčnica. Obseva jo pesniško razpoloženje in prijatelji cvetlic jo posebno čislajo. Izmed pritalnega šopka srčastih listov se dviga vitko stebelce z jednim tudi srčastim listom in odpre na vrhu samo eden, precej velik, čarobno lepo zasnovan zvezdast, kakor sneg bel cvet, ki ob sijočem solncu sladko dehti.« Tako pesniško je močvirno samoperko opisal Ferdinand Seidel leta 1918 v drobni knjižici Rastlinstvo naših Alp. Močvirna samoperka spada v družino samoperkovke (Parnassiaceae). Pritlični listi so srčasti in dolgopecljati. Ima samo en stebelni cvet, ki je sedeč in ima srčasto dno. Cvetovi so posamič na vrhu stebela. Cvetno odevalo je dvojno in petštevno. Večni listi so okroglo jajčasti in beli, pred njimi je pet medovnih (nektarnih) resastih lusk z okroglimi žlezami. Splošno je razširjena v Alpah, raste pa tudi od severne Afrike prek vse Evrope do Sibirije. V Sloveniji jo najdemo na vlažnih travnikih in močvirjih od nižin do visokogorja. Latinsko ime je samoperka dobila po bivališču muz, po gori Parnas (2459 m). Preden se je uveljavilo Linnéjevo dvojno poimenovanje rastlinskih vrst, so samoperko imenovali Gramen Parnassi – zelišče s Parnasa. Slovenskih ljudski imen ni veliko. Seidel jo je imenoval srčnica, najdemo pa še izraze enoperka, gospojšnica in šmarnica. O Močvirski samoperki, Tavčarjevem »Cvetju v jeseni« je leta 1992 v Proteusu pisala Darinka Soban. »Bela zvezda Kristusovih srajčk«, ki se je svetila na Metinih prsih, je bila sestavljena iz voščeno belih cvetov močvirske samoperke. V znani televizijski nadaljevanki pa Meta pritiska k prsim blede vijolični jesenski podlessek! Ko je vendar Ivan Tavčar jasno zapisal: »V bližini je nekaj belo cvetelo.« Močvirska samoperka ni znanilka jeseni samo v večnem krogu narave, ampak tudi simbolično: "Tak sem kot tole: sedaj pred zimo cvete in kaj bo iz tega? Cvet odpade in prav nič ne bo iz tega..." (Praprotnik, N., 1999: Srčnica – Kristusove srajčke. Gea 9(6): 66-67.)

***Physoplexis comosa* (L.) Schur - šopasti repušnik**

»Šopasti repušnik je ena najbolj bleščečih rastlin alpske flore. Zaman ugibljemo, kako lahko iz žive skale požene takšna cvetoča lepota.« se sprašuje Tone Wraber v delu Luke Pintarja Rože na Slovenskem. Šopasti repušnik uvrščamo v družino zvončičevke (Campanulaceae). Visok je do 15 cm. Ima rahlo olistana stebela. Pritlični listi so ledvičasti in grobo nazobčani, stebelni listi pa podolgovato ovalni in neenakomerno grobo nazobčani. Cvetovi so kratkopeceljati in združeni v obla, rahla glavičasta socvetja. Cvetovi so lahko dolgi do tri centimetre. Svetlo rožnat venec je v spodnjem delu razširjen, napihnjen, ima nežne vzdolžne razpore, ki se proti vrhu zrastejo in podaljšajo v vitko, temno vijolično cev. Šopasti repušnik je ostanek terciarnega rastlinstva, v Alpah je uspeval še pred ledeno dobo. V Sloveniji raste v skalnih razpokah v montanskem pasu v Julijskih Alpah v dolini Koritnice, na pobočjih Mangrta, Ruševe glave in Loške stene, v dolini Moznice, v Belem potoku pod Kriškimi podi, v Vratih in pod Stenarjem. Edino nahajališče v Karavankah pa je v dolini potoka Belce pod Kepo. Najdemo ga v Južnih apneniških Alpah od Cemskega jezera v Italiji do Julijskih Alp in Zahodnih Karavank, na severu uspeva še v Avstriji na Koroškem in Tirolskem. Latinsko ime rodu Physoplexis izvira iz dveh starogrških besed: fysa pomeni mehur ter plexis, kar pomeni spletnje. Ime so verjetno izbrali, ker je venec spodaj mehurjasto napihnjen in zrasel, nato pa prekinjen z razporki in pri vrhu zopet zrasel. Nemško govoreči narodi šopasti repušnik imenujejo hudičev krempelj, ponekod pa tudi orlovski krempelj, saj nas njena rastišča pod previsi spominjajo na orlova gnezda. (Praprotnik, N., 2009: Šopasti repušnik. Gea 19 (1): 41.)

***Potentilla erecta* (L.) Raeusch. - srčna moč**

»Ko je božja mati z božjim detetom bežala v Egipt, je Jezus hudo zbolel. Bilo je sredi puščave in nikjer ni bilo najti nikakega zdravila. V hudi sili je mati utrgala drobno rožico in jo pomolila detetu: »Grizi, da ti bo boljše«, je dejala. In res je bolezen odlegla. Ker je božja mati velela gristi to rožico, jo še sedaj imenujejo Marijin grizljaj.« Ta legenda se je ohranila v bogati zakladnici ljudskega izročila in nam pripoveduje, kako je dobila ime srčna moč ali Marijin grizljaj (*Potentilla erecta*). To je zelnata trajnica z 10 do 40 cm visokimi, kipečimi, dlakavimi stebli, s trojnatimi listi in z rumenimi cvetovi s štirimi venčnimi listi. Korenika je debela do 3 cm, znotraj rdeča in vsebuje veliko čreslovin. Uvrščamo jo v družino rožnice (Rosaceae). Raste na zakisanih

travnikih, resavah, močvirjih in v gozdovih v Evraziji. V ljudski medicini je znana kot zdravilo pri želodčnih in črevesnih težavah. Uporabljali so jo za grgranje. Kako so jo nekoč cenili, nam izpričuje tudi ime korenina oziroma koren device Marije. Eno od mnogih imen je tudi krvomočnica. Kadar ostrgamo koreniko, se pojavi rdeča barva in korenika izgleda krvava. Ponekod jo imenujejo tudi grizna trava, gnila korenina in krvavi koren. Ima namreč kratko koreniko: »Srednja, najbolj močna korenina je kakor odgriznjena, druge postranske so pa majhne in tenke. Ono glavno korenino je baje hudobec odgriznil. Storil je to, da se ljudje ne bi mogli zdraviti. Pa vseeno raste, ker se napravijo okrog glavne korenine male, da se cvetlica ne zatre.« (Praprotnik, N., 2002: Marijin grizljaj ali srčna moč. Gea 12 (12): 65.)

Primula auricula L. subsp. *auricula* - avrikelj

Lepi jeglič, avrikelj, ključ sv. Petra, mešenikeljc, mežikelj, šmugeljček, trotovka je nekaj imen, ki jih za to rastlino uporabljajo v različnih krajih Slovenije. Živo rumeni cvetovi prijetno dišijo, listi v pritlični rožici so obrobljeni s hrustančastim robom in moknato poprhnjeni. Uvrščamo ga v družino jegličevke (Primulaceae). Avrikelj je zelo razširjena rastlina po skalovju naših Alp in njihovega predgorja. V Zasavju, na robu Trnovskega gozda in drugod v nižjih legah je ledenodobni ostanek. Najnižje nahajališče v Sloveniji je pri Škocjanskih jamah. Lepi jeglič je zavarovana vrsta. (Praprotnik, N., 1996: V kraljestvu triglavske rože. Gea 6 (6), priloga št. 5.; Praprotnik, N., 2006: Pravljico ljubki jeglič. Gea 16 (6): 58-59.)

Primula carniolica Jacq. - kranjski jeglič

»Na poti gor rase vselej nekam pravljico lepi ljubki jeglič, križanec med dvema najplemenitejšima vrstama primul z naših Alp, katerega so si tako imenitno izmislile gore okrog Idrije.« Tako je zapisal Julius Kugy v delu Iz minulih dni. Zaradi njegovih nahajališč ga imenujemo idrijski jeglič, po prevedenem latinskem izrazu pa lahko tudi dražestni jeglič. Nastal je s križanjem med kranjskim jegličem (*Primula carniolica*) in avrikljem ali lepim jegličem (*Primula auricula*). Uvrščamo ga v družino jegličevke (Primulaceae). Na nekaterih nahajališčih raste kranjski jeglič skupaj z avrikljem. Tam lahko nastane zanimiv križanec. Prvi ga je leta 1822 v Kendovih robež na Jelenku odkril Joseph Feriantschitsch (Ferjančič), laborant v cesarsko kraljevi lekarni v Idriji. Nekateri križanci so bolj podobni kranjskemu jegliču, drugi pa avriklju.

Najlepšo obliko cvetov in najlepšo barvo imajo rastline, ki so v približno enaki meri podedovale lastnosti obeh staršev. Avriklju so podobni po značilno moknatih listih, kranjskemu jegliču pa po rdečkastih cvetovih, ki prijetno dišijo. V preteklosti je bil ogrožen zaradi ljubiteljskih in verjetno tudi poklicnih botanikov. Tako v strokovnem časopisu Flora, ki je izhajala v Regensburgu, leta 1838 lahko preberemo naznanilo J. Ferjančiča, ki sporoča bralcem, da ima precejšnjo zalogo redkih in zelo iskanih rastlin iz Idrije ter bližnje okolice. Nabral jih je spomladi in poleti in jih skrbno posušil. Za centurijo (sto različnih rastlin) bo zaračunal tri do največ štiri goldinarje; na večjo količino bo priznal tudi popust. Na seznamu sta bila tako kranjski kot tudi idrijski jeglič! Avgusta leta 1839 je muzejski kustos Henrik Freyer obiskal Jelenk in obžaloval iztrebljenje idrijskega jegliča in poudaril, da so k temu veliko pripomogli prav nabiralci rastlinskih redkosti. V maju leta 1838 se je na poti v Črno goro na Kranjskem mudil saški kralj Friderik Avgust II. Obiskal je tudi Idrijo – kranjske botanične Atene. Ob Idrijci je občudoval pravkar razcveteli kranjski jeglič ali škrlatnik. Na Kendovem vrhu na Jelenku pa si je ogledal tudi ljubki idrijski jeglič! V naravi srečanje z idrijskim jegličem ni pogosto. Konec aprila zacveti v našem najstarejšem alpskem botaničnem vrtu Juliana v Trenti. V vrtu zelo lepo plodi in Jožeta Bavcona, vodjo Botaničnega vrta v Ljubljani, kamor pošiljamo semena iz Juliane, je zanimalo, ali so semena morda tudi kaljiva. Pred nekaj leti so nekaj semen posejali, nekaj jih je vzklilo in ena od rastlinic je tudi zacvetela! (Praprotnik, N., 2006: Pravljico ljubki jeglič. Gea 16 (6): 58-59.)

Primula farinosa L. - moknati jeglič

Uvrščamo ga v družino jegličevke (Primulaceae) in je ena od desetih vrst jegličev, ki rastejo na Slovenskem. Pri dnu ima listno rožico. Rob mladih listov je zavihan navzdol. Zgoraj so zeleni, na spodnji strani pa so značilno belo moknato poprhnjeni in zato je dobil tako latinsko kot tudi slovensko ime. Rdeče vijolični cvetovi so v mnogocvetnem kobulu. Imajo rumen golt. Raste na vlažnih travnikih in močvirjih od nižin do montanskega pasu, najbolj pogosto v alpskem svetu. Razširjen je v Alpah, v evropskih gorovjih in v Arktiki.

***Pulsatilla alpina* (L.) Delarbre subsp. *alpina* - alpski kosmatinec**

Uvrščamo ga v družino zlatičevke (Ranunculaceae). Soroden je z rodом vetrnice, vendar se od njih razlikuje po plodovih. Vratovi oplojenih plodnic se močno podaljšajo in se pokrijejo z dlakami. Razvijejo se v značilno »metlico« peresasto dlakavih plodičev. Dlake »pomagajo« pri razširjanju. Alpski kosmatinec ima ponavadi bele cvetove, zunanji cvetni listi pa so lahko tudi rahlo vijolični ali rdečkasti. V Sloveniji raste na kamnitih traviščih na apneni podlagi v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah, Karavankah in na Snežniku. Splošno je razširjen v južnih Alpah in severozahodnih Dinaridih.

***Ranunculus seguieri* Vill. subsp. *seguieri* - Seguerijeva zlatica**

Najeta nabiralca rastlin Suhar in Klančnik sta belocvetno zlatico z Malega Stola (Vajneža) prinesla botaniku baronu Karlu Zoisu. Ta podatek se je ohranil zapisan v rokopisni botanični beležnici, ki jo hrani Arhiv Republike Slovenije. K. Zois pa je rastlino živo, še z zemljo poslal v Celovec naravoslovcu Francu Ksaverju Wulfenu, ki je leta 1790 zabeležil, da Seguerijeva zlatica raste tudi na Kranjskem. Seguerijevo zlatico uvrščamo v družino zlatičevke (Ranunculaceae). Visoka je do 15 cm. V mladosti je kuštravo dlakava. Pritlični listi izraščajo pod zemljo. Cvetni peclji so gladki in okrogli. Cvetovi so bele barve in po cvetenju se razvije pet do deset oreškov brez kljunca. Uspeva na vlažnih in kamnitih travnatih pobočjih, v skalnih razpokah in na meliščih v alpskem pasu. Razširjena je v Zahodnih in Vzhodnih Alpah, v Lombardiji in v srednjih Apeninih. V Sloveniji raste samo na dveh nahajališčih v Karavankah. Več kot dvesto let je že znano nahajališče na Vajnežu, po drugi svetovni vojni pa so jo našli tudi na Begunjsčici. V Rdečem seznamu praprotnic in semenk iz leta 2002 je Seguerijeva zlatica uvrščena med redke vrste. Ime je dobila po francoskem botaniku. Jean Francois Seguer (1703-1784) je bil rojen v južni Franciji (Nîmes). Napisal je delo o rastlinstvu Verone (Plantae veronenses, 1754). Večkrat je obiskal tudi južno Tirolsko in mejna področja. (Praprotnik, N., 2005: Seguerijeva zlatica. Gea 15 (9): 37.)

***Rhaponticoides alpina* (L.) M.V. Agab. & Greuter - alpski glavinec**

(*Centaurea alpina*)

Rod glavincev (*Centaurea* sp.) bi lahko imenovali kentavrska zel, saj je dobil latinsko ime po kentavru Hironu, konju s človeškim oprsem in s človeško glavo. V antiki so s tem izrazom označevali več zdravilnih rastlin. O Hironu namreč starogrška mitologija pripoveduje, da je bil spreten zdravnik, ki je čudežno zdravil. V Sloveniji raste 24 vrst glavincev. Uvrščamo jih v družino nebinovke (Asteraceae). Med njimi je najbolj redek alpski glavinec (*Centaurea alpina*), ki bi ga kljub njegovemu imenu zaman iskali v Alpah. Leta 1866 v Poročilih Muzejskega društva za Kranjsko (Mittheilungen des Musealvereins für Krain) lahko preberemo, da je baron Nikomed Rastern Deželnemu muzeju podaril posušen primerek alpskega glavinca, ki ga je nabral na Čavnu nad Ajdovščino. Vrsta je bila tedaj nova v rastlinstvu Kranjske in Primorja. Baron Rastern (1806-1875) je živel v Češeniku nad Dobom pri Domžalah in se je ljubiteljsko ukvarjal z botaniko. Zbral je razmeroma obširen herbarij, ki ga hrani Prirodoslovni muzej Slovenije in med drugimi primerki se je ohranil alpski glavinec, ki ga je nabral 13. julij 1866. V muzeju pa se je ohranil tudi leto dni »starejši« primerek, ki ga je »na vzhodnem pobočju griča okrog 30 klafter (približno 60 m) nad vasjo Merče, ki leži med postajama kraške železnice Sežana in Divača« nabral tržaški botanik Muzio de Tommasini. Alpski glavinec od drugih vrst istega rodu z lahkoto ločimo. Visok je 40 do 100 cm, ima sinje zelene deljene liste. Bledo rumeni cvetovi so v koških, srednji ovojčkovi listi so brez priveskov in z usnjatim robom. V Sloveniji raste v svetlih kraških gozdovih, na skalovjih in na meliščih v okolici Sežane (Merče, Povirska gora, Tabor) in na robu Trnovskega gozda na Čavnu. Ima nesklenjen areal na južnem robu Alp in uspeva zelo raztreseno v Južni Evropi v Španiji, Italiji, Sloveniji, Bosni, Hercegovini in Srbiji. (Praprotnik, N., 2003: Alpski glavinec. Gea 13 (10): 65.)

***Rhodiola rosea* L. - navadni rožni koren**

Rod rožnih korenov (*Rhodiola*) je dobil ime po koreniki, ki zadiši po vrtnicah. *Rhodiola* je namreč pomanjševalnica grške besede rhodon, kar pomeni šipek oziroma vrtnica. Rod ima v gorovjih notranje Azije kar precej vrst, v Alpah pa raste samo navadni rožni koren. Trajnica spada v družino tolstičevke (Crassulaceae). Visoka je do 40 cm. V zemlji ima

mesnato koreniko, iz katere izrašča šop sinjih stebelnih listov in listnatih poganjkov. Listi so široko suličasti, ploščati, mesnati, goli, priostreni, v zgornji polovici z ostrimi zobci, proti vrhu stebela zgoščeni. Cvetovi so dvodomni, kar pomeni, da so moške in ženske rastline ločene. Moški cvetovi imajo štiri rumene ali rdečkaste venčne liste, ženski pa imajo venčne liste v glavnem zakrnele. V Sloveniji navadni rožni koren raste v Karavankah, Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah, v predalpskem območju pa na Poreznu. Uspeva na meliških, v skalnih razpokah in med pritlikavim grmičevjem v subalpinskem in alpskem pasu. Splošno je razširjen v Pirenejih, v Alpah, Vogezih, Sudetih in Karpatih, v Skandinaviji, na Uralu in Himalaji, na Japonskem, v arktičnih območjih Azije in Severne Amerike. V 17. stoletju so rožni koren zaradi prijetnega vonja sadili po parkih v Italiji, v Franciji, na Nizozemskem in v Angliji. (Praprotnik, N., 2004: Navadni rožni koren. Gea 14 (10): 37.)

***Rhododendron hirsutum* L. - dlakavi sleč**

»Najlepši nakit v pasu ruševja pa je žarno rdeče cvetje slavljenege prvaka naše alpske flore... Cvetoe slečje je krasota vseh krasot alpskega rastja. Daleč tja žari iznad živahno zelenih listov plameneče rdečilo bujnega cvetja v nedosežno učinkovitem barvenem nasprotju...« Tako navdušeno je leta 1918 sleč opisal Ferdinand Seidl v drobni knjižici Rastlinstvo naših Alp. V naših Alpah uspevata dve vrsti sleča. Veliko bolj pogost je dlakavi sleč. Nizek, gosto olistan grmiček ima kratke in bogato razrasle veje. Listi so vednozeleni in na robovih dlakavi. Cvetni venec je vrčasto zvonast, svetlo rdeč in znotraj dlakav. Uvrščamo ga v družino vresovke (Ericaceae). Raste med ruševjem in v gorskih gozdovih na apnenčastih tleh. Splošno je razširjen v Vzhodnih in Srednjih Alpah ter na Balkanu. V Sloveniji je najbolj pogost v Alpah, raste pa tudi marsikje v dolinah, kjer je preživel kot ledenodobni ostanek ali relikv. Ker je (dlakavi) sleč ena od tako imenovanih alpskih cvetlic, ki včasih ni smela manjkati v planinskih šopkih, so zbiralci ljudskih imen širom po Sloveniji zbrali kar nekaj izrazov, s katerimi označujejo ta grmiček: pljuvanec, bljuvanec, dragomastnik, ravš, sleč, gričevje, planinski balzam, ravšelj, ravšje, žiženjpanj, planinska roža, gričevnik, burja, hudičele, kapelčevje, natékovje in uršulke. (Praprotnik, N., 2007: Dlakavi in rjasti sleč. Gea 17 (5): 42.)

***Rhododendron luteum* Sweet - rumeni sleč**

V Sloveniji rastejo tri vrste sleča. Dlakavi in rjasti sleč sta alpski vrsti z rdečimi cvetovi. Veliko bolj nenavaden pa je rumeni sleč in Tone Wraber je zapisal, da je to »v vseh pogledih zelo imenitna rastlina«. Ime pove, da ima živo rumene cvetove, ki močno dišijo. Navadno je več kot en meter visok grm z listi, ki jeseni odpadejo. Uvrščamo ga v družino vresovke (Ericaceae). V Sloveniji je bil prvič najden šele po drugi svetovni vojni in je med botaniki vzbudil veliko pozornosti. Obveljalo je mnenje, da je pri nas avtohton, ni pa še razjasnjeno, ali se je ohranil še iz terciarja ali pa se je priselil šele po ledeni dobi. Raste v zakisanih listnatih gozdovih v okolici Ljubljane in v okolici Boštanja in Brusnice pri Novem mestu. To je vzhodnoevropska, maloazijska in kavkaška rastlina. Na nahajališča v Mali Aziji in na Kavkazu nas spominja tudi ime pontska azaleja. V Juliani jo je prvi posadil prof. Ciril Jeglič v šestdesetih letih. Kasneje je grm propadel. Znova smo ga posadili in ko se je že skoraj posušil, je spet pognal mlade poganjke in zacvetel.

***Salvia glutinosa* L. - lepljiva kadulja**

Uvrščamo jo v družino ustnatice (Lamiaceae), ki so dobile ime po dvoustnatem vencu. To je someren cvet, ki je razdeljen na zgornjo in spodnjo ustno. Lepljiva kadulja je dobila ime po lepljivi čaši in stebli, ki sta gosto štrleče dlakava. Venec je blede rumen, zgornja ustna je srpasto ukrivljena, na spodnji ustni ima rdeče rjave lise in proge. Raste v gozdovih, gozdnih robovih, med visokimi steblikami in na nabrežjih od nižine do montanskega pasu po vsej Sloveniji. Razširjena je v srednji in južni Evropi, proti vzhodu sega v Azijo do Himalaje.

Satureja montana L. subsp. *variegata* (Host) P.W. Ball - pisani šetraj

Uvrščamo ga v družino ustnatice (Lamiaceae). Pisani šetraj je nizek grmiček in vsebuje mnogo eteričnega olja. Ima steblo, ki je v preseku skoraj okroglo in kratko dlakavo. Listi so po obeh straneh gosto žlezasto pikčasti. Venec je večinoma rožnat. Je ena od zelo medonosnih rastlin. Zacveti pozno poleti in jeseni. Uspeva v alpskem območju v Julijskih Alpah, na zahodnem obrobju dinarskega območja, v zahodnem delu predalpskega območja, v južnem delu preddinarskega območja in v submediteranu. Splošno je razširjen v severozahodnem delu Balkanskega polotoka.

Satureja subspicata Bartl. ex Vis. subsp. *liburnica* Šilic - liburnijski šetraj

Uvrščamo ga v družino ustnatice (Lamiaceae). Liburnijski šetraj je nizek grmiček in vsebuje veliko eteričnih olj. Ima štiri robo steblo. Listi so na spodnji strani raztreseno žlezasto pikčasti. Venec je vijoličen in ima temnejše lise v ustju. Uspeva na kraških gmajnah in skalnih razpokah v gričevnatem in montanskem pasu v dinarskem območju, na južnem obrobju predalpskega in preddinarskega območja in v submediteranu. Splošno je razširjen od južnega Velebita do Trnovskega gozda in Menišije. Tudi liburnijski šetraj je ena od zelo medonosnih vrst. V Julijani zacveti konec avgusta in septembra.

Saxifraga crustata Vest - skorjasti kamnokreč

Rod kamnokrečev uvrščamo v družino kamnokrečevke (Saxifragaceae) in je po svoji oblikovni, ekološki in zemljepisni raznovrstnosti med prvaki rastlinskega sveta. Strokovno ime izhaja iz latinščine. Saxum pomeni skala, frangere pa lomiti, zdrobiti, streti. Rastišča mnogih vrst kamnokrečev so v skalnih razpokah in njihove korenine res skoraj dobesedno »razkrajajo« skale. V 16. in 17. stoletju pa so zrnati kamnokreč uporabljali kot zdravilo za odstranjevanje kamnov v mehurju in ledvicah. Skorjasti kamnokreč je v gorskem svetu v skalnih razpokah ena najpogostejših vrst. Listi so v gostih pritličnih rožicah in zaradi apnenčeve prevleke skorjasti, hrustančasto obrobljeni. Na robu listov imajo jamice, v katerih se v obliki luske izloča apnenec. Bele cvetove ima v grozdastih socvetjih. V Sloveniji raste v skalnih razpokah, na meliščih in kamnitih travniščih v Julijskih in Kamniško-Savinjskih Alpah, Karavankah, na Ratitovcu, na Dinaridih in v Čičariji. Splošno je razširjen je v vzhodnih Alpah in Dinaridih od Slovenije do Črne gore.

Saxifraga hostii Tausch subsp. *hostii* - Hostov kamnokreč

Uvrščamo ga v družino kamnokrečevke (Saxifragaceae). Hostov kamnokreč je precej večji od skorjastega kamnokreča. Steblo je lahko visoko do 60 cm. Ima velike liste, ki bogato izločajo apnenec, zato so togi in skorjasti. Cvetovi so mlečno beli ali smetanovo rumeni, pogosto imajo purpurne pike. Raste v glavnem v pasu ruševja v alpskem svetu. Zunaj Alp ponekod uspeva kot ledenodobni ostanek (npr. na Falski peči nad Dravo je nadmorski višini 290 m, Trnovski gozd). Razširjen je v južnih in vzhodnih apnenih Alpah (zahodno sega do Comskega jezera, vzhodno do Karavank). Ime je dobil po dunajskem botaniku N. T. Hostu, s katerim je sodeloval Franc Hladnik. Host je napisal pregledno delo o avstrijskem rastlinstvu in navajal tudi podatke iz tedanje Kranjske (Slovenije).

Scabiosa hladnikiana Host - Hladnikov grintavec

V prvi polovici 19. stoletja je bil vodilni kranjski botanik Franc Hladnik, ki je leta 1810 ustanovil Botanični vrt v Ljubljani in je zbral obširen herbarij, ki ga hrani Prirodoslovni muzej Slovenije. Nove, še neodkrite rastlinske vrste je

pošiljal svojim botaničnim prijateljem in mentorjem v Celovec, na Dunaj in v Leipzig. Tako je na Dunaj avstrijskemu botaniku N. T. Hostu poslal grintavec s Polhograjskih Dolomitov. Host ga je v opisal in poimenoval po najditelju oziroma pošiljatelju. Ni pa navedel točnega nahajališča, ampak je zelo približno zapisal, da raste na Kranjskem v gorah in alpskih kotlinah. Klasično nahajališče Hladnikovega grintavca je hrib Goljek v Polhograjskih Dolomitih. S tega nahajališča ga je nabral botanik Alfonz Paulin. Zapisal je, da je takson nabral na klasičnem nahajališču. Hladnikov grintavec uvrščamo v družino ščetičevke (Dipsacaceae). Doseže višino do enega metra, stebelni listi so mehko zvezdasto dlakavi, lirasti, z velikim in izrazitim končnim rogljem, stranskih rogljev večkrat ni. Glavičasta socvetja z modro vijoličnimi cvetovi obdajajo ovojčkovi listi. Raste na toplih rastiščih, na travnikih, med grmovjem in v redkih gozdovih od nižine do montanskega pasu v dinarskem, predalpskem in preddinarskem območju (Polhograjsko hribovje, Idrijsko, Zasavje, ob spodnjem toku Savinje ter na slovenski in hrvaški strani Gorjancev. Vrsta, ki nosi ime po Francu Hladniku, je ena od naših približno 70 endemičnih rastlin. (Praprotnik, N., 2002: Hladnikov grintavec. Gea 12 (1): 65.)

Scopolia carniolica Jacq. - kranjska bunika

Že davnega leta 1550 je sloveči italijanski zdravnik P. A. Mattioli na Sabotinu nad Solkanom pri (Novi) Gorici našel rastlino, ki je bila podobna strupeni volčji češnji. Mnogo kasneje so jo poimenovali po znamenitem idrijskem zdravniku in naravoslovcu Janezu Antonu Scopoliju in po nekdanji deželi Kranjski. Po slovensko ji pravimo kranjska bunika ali kranjski volčič. Uvrščamo jo v družino razhudnikovke (Solanaceae). Visoka je do 60 cm, kimasti zvonasti cvetovi so na zunanji strani rjave barve, na notranji strani pa so rumenkasto zeleni. V Sloveniji raste v bukovih gozdovih in v vlažnih soteskah. Razširjena je tudi v srednji in jugovzhodni Evropi, bližnje sorodnice pa ima le v Aziji. Izredno redka in endemična pa je oblika kranjske bunike, ki jo je v gozdovih okoli Turjaka našel botanik Franc Hladnik in so jo kasneje imenovali po njem: Hladnikova bunika (*Scopolia carniolica* f. *hladnikiana*). Od kranjske bunike se loči po barvi cvetov, ki so zunaj in znotraj zelenkasto rumene barve. Ima le nekaj nahajališč: Kolovec pri Kamniku, pod Lubnikom pri Škofji Loki, v Posočju v dolini Idrije in nad Borovniškim Peklom. V Rdečem seznamu ogroženih rastlinskih vrst je uvrščena med redke, saj je pri nas endemična in ima na Turjaku svoje klasično nahajališče. (Praprotnik, N., 1999: Vmesna oblika med Hladnikovo in kranjsko buniko? Gea 9 (12): 66.)

Telekia speciosa (Schreb.) Baumg. - navadna ognjica

»Prelepa, sončnici podobna telekija« je v Juliani očarala Juliusa Kugyja. Uvrščamo jo v družino nebinovke (Asteraceae). Stasita, krepka rastlina je visoka do dveh metrov, v zemlji ima močno, valjasto koreniko. Spodnji listi so široko trikotni, pecljati in imajo srčasto dno. Steblo je v zgornjem delu razraslo. Zgornji listi so rombasti ali podolgasti in sedeči. Socvetja - koški - so široka 5 do 6 cm in imajo rumene cvetove. Slovensko ime za to rastlino je ognjica. Strokovno, latinsko ime pa je ognjica dobila po madžarskem plemiču in podporniku umetnosti in znanosti Samuelu Telekiju de Szekeu. Ognjica je razširjena v južnih in vzhodnih Karpatih, na Balkanskem polotoku, v Mali Aziji in na Kavkazu. Na zahod sega do Slovenije, kjer je avtohtona (samonikla) v dinarskem, preddinarskem in submediteranskem območju, v alpskem in predalpskem območju pa je prinesena ali podivjana (subspontana). Ponekod jo sadijo kot okrasno rastlino po vrtovih in s teh rastišč lahko »uide« v naravo. V Sloveniji so največja samonikla nahajališča ognjice na gozdnih robovih in posekah na Snežniški planoti. Nenavadno pa se nam zdi, da jo srečamo tudi v bohinjskem kotu pri Savici. Tja so jo verjetno zanesli vojaki v času prve svetovne vojne s senom, ki so ga po vojaški žičnici vozili na Komno. To nahajališče je botaniku Viktorju Petkovšku vzbudilo pozornost že leta 1930. Takrat je tam raslo le nekaj primerkov. Dobrih trideset let kasneje je ognjico Tone Wraber našel že ob cesti pri Sv. Duhu in Sv. Janezu ter ob poti na Komno. Če se v juliju spustimo z mejnega prehoda Jezerski vrh na avstrijsko stran po dolini Bele do Železne Kaple, lahko ob cesti vidimo ognjico v velikih količinah. Prav neverjetno je, kako se je ta tujka udomačila v osrčju Karavank. Nekaj primerkov lahko opazimo tudi na naši strani ob odcepu ceste do Planšarskega jezera. (Praprotnik, N., 1998: Ognjica. Gea 8 (11): 64.)

Trollius europaeus L. subsp. *europaeus* - navadna pogačica

Rastline, ki so zdravilne, užitne, koristne, strupene, škodljive ali samo preprosto lepe, imajo veliko ljudskih imen. Ena od takih ljubkih, pa tudi strupenih cvetlic je pogačica. Henrik Freyer je pred več kot stopetdesetimi leti zapisal ime planinčica, na Jesenicah so ji rekli »zlat jabolko«, na Tolminskem lisjak, na Koroškem lesjak, ponekod anjevec, škatla,

trolka... Botaniku Franu Jesenku pa se je zdela podobna kraguljčkom. Od kod pa strokovno ime? Švicarski zdravnik in naravoslovec Conrad Gesner (1516-1565) je v enem od svojih del zapisal ime Trollblum (kar verjetno pomeni »okrogel cvet«). Zdravnik Johann Bauhin (1541-1613) pa je ta izraz »prevedel« v latinščino kot Trollius flos. Pogačico uvrščamo v družino zlatičevke (Ranunculaceae). Ta zelnata trajnica je gola, visoka 30 do 60 centimetrov. Steblo je večinoma nerazvejeno. Listi so dlanasto deljeni v pet do sedem krp. Steblo je ponavadi enocvetno. »Veliki, svetli, rumeni cvet je skoro obličast in ima 10-15 obširnih, izbočenih časnih lističev, kateri zakrivajo notranje dele. Venčevih lističev je 5-20; podolgasti so, v primeri s časnimi neznatni in imajo blizu dna plitvo globelico, v kateri se nabira med.« Tako je cvet leta 1892 opisal Martin Cilenšek v delu Naše škodljive rastline v podobi in besedi. Pogačice so razširjene v Evropi, na Kavkazu in v arktični Severni Ameriki. V Sloveniji rastejo na kamnitih vlažnih tratah, med grmovjem, v vlažnih gozdovih ter na grušču od montanskega do subalpinskega pasu v alpskem ter predalpskem območju in na Snežniku. (Praprotnik, N., 2008: Kraguljčki ali pogačica. Gea 18 (4): 39.)

Valeriana tripteris L. subsp. *austriaca* E. Walther - tripernata špajka

Uvrščamo jo v družino špajkovke (Valerianaceae). Visoka je do 60 cm in je motno modrikasto zelene barve. Spodnji listi so celi, stebelni listi pa so trojnati in tod izhaja tudi vrstno ime. Cvetovi so v dežnikasto oblikovanem latu in so večinoma belkasti ali rožnati. Oprašujejo jo žuželke. Plodovi so oreški s kodeljico. Raznaša jih veter. Raste v gozdovih, na skalovjih, na meliščih in med ruševjem od nižin do subalpinskega pasu po vsej Sloveniji. Splošno je razširjena v južnoevropskih in srednjeevropskih gorovjih.

Veratrum lobelianum Bernh. - Lobelova čmerika, zelena čmerika

(*Veratrum album* subsp. *lobelianum*)

Uvrščamo jo v družino čmerikovke (Melanthiaceae). Rastlina je visoka vsaj 50 cm in ima široko jajčaste ali eliptične liste, ki s svojimi nožnicami ustvarjajo navidezno steblo. Cvetovi so v latistem socvetju. Listi cvetnega odevala so na zgornji strani zeleni ali zelenkasto rumeni. Uspeva na vlažnih travnikih, gozdovih, pašnikih in med visokimi steblikami v gorskem pasu. V Sloveniji raste v Alpah, na Poreznu, Ratitovcu, v Polhograjskem hribovju in v Trnovskem gozdu. Splošno je razširjena v evropskih gorovjih in v Aziji. Podobna ji je bela čmerika (*Veratrum album* subsp. *album*), ki pa ima bele liste cvetnega odevala in je v Sloveniji bolj pogosta na vzhodu (Pohorje, Snežnik). Čmerike so zelo strupene. Vsebujejo alkaloidne, ki povzročajo bruhanje, driske, hude bolečine v želodcu in črevesju, dušenje in lahko celo smrt.

Veratrum nigrum L. - črna čmerika

Rastlina z najbolj temnimi cvetovi v slovenski flori je črna čmerika. Njeni cvetovi so rdeče rjavi do temno rjavi ali še temnejši. Že slovensko ime čmerika nas opozarja, da je močno strupena, saj vsebuje alkaloidne. V starih slovarjih lahko preberemo, da je čemer starinski izraz za strup, vnetje, slabo voljo. Latinsko ime pa naj bi izhajalo iz besede verus, kar pomeni pravi, resničen. Včasih so namreč prah iz korenin uporabljali kot sredstvo za kihanje, ki naj bi čistilo možgane in bistrilo razum. Ko kihnemo, potrjujemo resnico in rečemo: »Res je!« To je ena od razlag latinskega izraza! Črna čmerikovka spada v družino čmerikovke (Melanthiaceae). V zemlji ima gomoljasto koreniko, ki je zunaj črnkasta, znotraj pa rumenkasta. Visoka je 60 do 100 cm, lahko tudi do 130 cm. Listi so goli. Spodnji listi so suličasti in dolgi do 30 cm. Stebelni listi s svojimi nožnicami ustvarjajo navidezno steblo. Cvetovi v ovršnem latistem socvetju. Cvet je zvezdasto razprostrt. Razširjena je v toploljubnih združbah na suhih travnikih, med grmovjem in v svetlih gozdovih od nižine do montanskega pasu. Najbolj pogosta je na krasu, v dolinah Posočja in v Zasavju. Raste pa tudi ob Bohinjskem jezeru. Črna čmerika je vzhodnoevropska-azijska vrsta, ki uspeva na južnem alpskem območju, na Češkem, Madžarskem, na Balkanskem polotoku, v Sibiriji in na Kamčatki. (Praprotnik, N., 2004: Črna čmerika. Gea 14 (11): 37.)

Vicia oroboides Wulfen - širokolistna grašica

Med posebej zanimivimi oziroma znamenitimi slovenskimi rastlinami so tudi tiste, ki imajo na naših tleh klasično nahajališče. S tem izrazom označujemo kraj, kjer je botanik rastlino videl, jo preučil in ji dal ime. Ena od njih je širokolistna grašica. Leta 1790 jo je opisal naravoslovec Franc Ksaver Wulfen (1728-1805) in navedel, da raste v koroških in kranjskih gorah; za Kranjsko je napisal, da jo je videl na Slivnici nad Cerkniškim jezerom in na Gori sv. Jošta pri Kranju. Spada v družino metuljnice (Fabaceae). Visoka je do 50 cm in ima dolgo priostrene liste brez vitic. Cvetovi so posamično ali pa v zalistnih socvetjih, v katerih je lahko do šest cvetov. Venčni listi so žvepleno rumeni in se razvijejo v črne stroke. Raste v listnatih, predvsem bukovih, gozdovih od montanskega do subalpinskega pasu po celi Sloveniji. Razširjena je v Jugovzhodnih Apneniških Alpah od Gardskega jezera do Furlanije Julijske krajine, od Krasa in Julijskih Alp do Spodnje Avstrije, na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, Srbiji in Romuniji. Čeprav morda naša grašica na pogled ni nič posebnega, pa nas vsako pomlad spominja na bogato zgodovino raziskovanja našega rastlinstva in tudi na Wulfena, ki je bil pomemben tudi kot mentor kranjskima botanikoma Karlu Zoisu in Francu Hladniku. (Praprotnik, N., 2007: Širokolistna grašica. *Gea* 17(2): 42.)

Kazalo

Uvod.....	3
Vodnik	5
Opisi vrst	41

Seznam vrst

<i>Aconitum angustifolium</i> Rchb. - ozkolistna preobjeda	43
<i>Adenophora liliifolia</i> (L.) A. DC. - navadna obročnica	43
<i>Allium ericetorum</i> Thore - rumenkasti luk.....	43
<i>Allium lusitanicum</i> Lam. - gorski luk	43
<i>Anemonoides trifolia</i> (L.) Holub subsp. <i>trifolia</i> - trlistna vetrnica	44
<i>Anthericum ramosum</i> L. - navadni kosmuljek	44
<i>Aquilegia bertolonii</i> Schott - Bertolonijeva orlica	44
<i>Aquilegia nigricans</i> Baumg. - volecvetna orlica.....	44
<i>Armeria alpina</i> Willd. - alpski pečnik	45
<i>Aruncus dioicus</i> (Walter) Fernald - navadno kresničevje	45
<i>Asparagus tenuifolius</i> Lam. - lasasti beluš	45
<i>Aster alpinus</i> L. subsp. <i>alpinus</i> - alpska nebina	45
<i>Aster amellus</i> L. - gorska nebina	46
<i>Astrantia major</i> L. - veliki zali kobulček	46
<i>Bellidiastrum michelii</i> Cass. - marjetičasta nebina	46
<i>Bupthalmum salicifolium</i> L. subsp. <i>salicifolium</i> - vrbovolistni prmožek	46
<i>Caltha palustris</i> L. - navadna kalužnica	47
<i>Campanula cespitosa</i> Scop. - rušnata zvončica	47
<i>Centaurea scabiosa</i> L. subsp. <i>scabiosa</i> - poljski glavinec	47
<i>Cephalaria leucantha</i> (L.) Roem. & Schult. - bleđa obloglavka	47
<i>Cirsium erisithales</i> (Jacq.) Scop. - lepki osat	48
<i>Convallaria majalis</i> L. - šmarnica	48
<i>Cyanus triumfetti</i> (All.) Dostál ex Á. Löve & D. Löve - Triumfettijev glavinec.....	48
<i>Cyclamen purpurascens</i> Mill. subsp. <i>purpurascens</i> - navadna ciklama	49
<i>Cypripedium calceolus</i> L. - lepi čevljec	49
<i>Cytisus purpureus</i> Scop. - rdeča relika	50
<i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soó subsp. <i>maculata</i> - pegasta prstasta kukavica	50
<i>Daphne blagayana</i> Freyer - blagajev volčin.....	50
<i>Daphne cneorum</i> L. - dišeči volčin.....	51
<i>Dianthus sternbergii</i> Capelli subsp. <i>sternbergii</i> - sternbergov klinček	51
<i>Dianthus sylvestris</i> Wulfen subsp. <i>tergestinus</i> (Rchb.) Hayek - tržaški klinček.....	52
<i>Dictamnus albus</i> L. - navadni jesenček	52
<i>Echinops exaltatus</i> Schrad. - spremenljivi bodoglavec	52
<i>Echinops ritro</i> L. subsp. <i>ruthenicus</i> (M. Bieb.) Nyman - navadni bodoglavec	52
<i>Epimedium alpinum</i> L. - alpski vimček	53
<i>Epipactis atrorubens</i> (Hoffm. ex Bernh.) Besser - temnordeča močvirnica.....	53
<i>Eryngium alpinum</i> L. - alpska možina.....	53
<i>Eryngium amethystinum</i> L. - ametistasta možina	53
<i>Eupatorium cannabinum</i> L. subsp. <i>cannabinum</i> - konjska griva.....	54
<i>Euphorbia amygdaloides</i> L. subsp. <i>amygdaloides</i> - mandljevolistni mleček	54
<i>Galatella linoisyris</i> (L.) Rchb.f. subsp. <i>linoisyris</i> - zlata nebina.....	54
<i>Genista sericea</i> Wulfen - svilnata košeničica	54
<i>Genista sylvestris</i> Scop. - gozdna košeničica	55
<i>Gentiana lutea</i> L. - rumeni svišč, košutnik.....	55
<i>Geranium argenteum</i> L. - srebrna krvomočnica.....	55
<i>Geranium macrorrhizum</i> L. - korenikasta krvomočnica.....	55
<i>Globularia cordifolia</i> L. - srčastolistna mračica	56
<i>Grafia golaka</i> (Hacq.) Rchb. - kranjska selivka	56
<i>Gypsophila repens</i> L. - plazeča sadrenka	56
<i>Hemerocallis lilioasphodelus</i> L. - rumena maslenica	57
<i>Hladnikia pastinacifolia</i> Rchb. - rebrinčevolistna hladnikija	57
<i>Horminum pyrenaicum</i> L. - pirenejska zmajevka.....	57

<i>Inula ensifolia</i> L. - mečastolistni oman.....	57
<i>Inula hirta</i> L. - srhkodlakavi oman.....	58
<i>Inula spiraeifolia</i> L. - nasršeni oman.....	58
<i>Iris cengialti</i> Ambrosi ex A. Kern. - južnoalpska perunika.....	58
<i>Iris graminea</i> L. - travnolistna perunika.....	58
<i>Iris sibirica</i> L. - sibirska perunika.....	59
<i>Jacobaea abrotanifolia</i> (L.) Moench subsp. <i>abrotanifolia</i> - abraščevolistni grint.....	59
<i>Knautia fleischmannii</i> (Hladnik ex Rechb.) Pacher - Fleischmannovo grabljišče.....	59
<i>Lathyrus pannonicus</i> (Jacq.) Garcke subsp. <i>varius</i> (Hill) P.W. Ball - raznobarvni grahor.....	60
<i>Leontopodium nivale</i> (Ten.) Hand.-Mazz. subsp. <i>alpinum</i> (Cass.) Greuter - planika.....	60
<i>Lilium bulbiferum</i> L. subsp. <i>bulbiferum</i> - brstična lilija.....	6
<i>Lilium carniolicum</i> Bernh. ex W.D.J. Koch - kranjska lilija, zlato jabolko.....	60
<i>Lilium martagon</i> L. - zlati klobuk.....	61
<i>Lomelosia graminifolia</i> (L.) Greuter & Burdet subsp. <i>graminifolia</i> - travnolistni grintavec.....	61
<i>Medicago pironae</i> Vis. - pironova meteljka.....	61
<i>Molopospermum peloponnesiacum</i> (L.) W.D.J. Koch subsp. <i>bauhinii</i> I. Ullmann - progasti kobul.....	61
<i>Narcissus radiiflorus</i> Salisb. - gorski narcis, bedenica, ključavnica.....	62
<i>Paederota bonarota</i> (L.) L. - modro milje.....	62
<i>Paederota lutea</i> Scop. - rumeno milje.....	62
<i>Paeonia officinalis</i> L. subsp. <i>officinalis</i> - navadna potonika.....	63
<i>Papaver alpinum</i> L. subsp. <i>ernesti-mayeri</i> Markgr. - julijski mak.....	63
<i>Papaver alpinum</i> L. subsp. <i>kernerii</i> (Hayek) Fedde - Kernerjev mak.....	63
<i>Papaver alpinum</i> L. subsp. <i>rhaeticum</i> (Leresche) Markgr. - alpski mak, retijski mak.....	64
<i>Paris quadrifolia</i> L. - volčja jagoda.....	64
<i>Parnassia palustris</i> L. subsp. <i>palustris</i> - močvirna samoperka.....	65
<i>Physoplexis comosa</i> (L.) Schur - šopasti repušnik.....	65
<i>Potentilla erecta</i> (L.) Raeusch. - srčna moč.....	65
<i>Primula auricula</i> L. subsp. <i>auricula</i> - avrikelj.....	66
<i>Primula carniolica</i> Jacq. - kranjski jeglič.....	66
<i>Primula farinosa</i> L. - moknati jeglič.....	66
<i>Pulsatilla alpina</i> (L.) Delarbre subsp. <i>alpina</i> - alpski kosmatinec.....	67
<i>Ranunculus seguieri</i> Vill. subsp. <i>seguieri</i> - Seguerijeve zlatice.....	67
<i>Rhaponticoides alpina</i> (L.) M.V. Agab. & Greuter - alpski glavinec.....	67
<i>Rhodiola rosea</i> L. - navadni rožni koren.....	67
<i>Rhododendron hirsutum</i> L. - dlakavi sleč.....	68
<i>Rhododendron luteum</i> Sweet - rumeni sleč.....	68
<i>Salvia glutinosa</i> L. - lepljiva kadulja.....	68
<i>Satureja montana</i> L. subsp. <i>variegata</i> (Host) P.W. Ball - pisani šetraj.....	69
<i>Satureja subspicata</i> Bartl. ex Vis. subsp. <i>liburnica</i> Šilic - liburnijski šetraj.....	69
<i>Saxifraga crustata</i> Vest - skorjasti kamnokreč.....	69
<i>Saxifraga hostii</i> Tausch subsp. <i>hostii</i> - Hostov kamnokreč.....	69
<i>Scabiosa hladnikiana</i> Host - Hladnikov grintavec.....	69
<i>Scopolia carniolica</i> Jacq. - kranjska bunika.....	70
<i>Telekia speciosa</i> (Schreb.) Baumg. - navadna ognjica.....	70
<i>Trollius europaeus</i> L. subsp. <i>europaeus</i> - navadna pogačica.....	70
<i>Valeriana tripteris</i> L. subsp. <i>austriaca</i> E. Walther - tripernata špajka.....	71
<i>Veratrum lobelianum</i> Bernh. - Lobelova čmerika, zelena čmerika.....	71
<i>Veratrum nigrum</i> L. - črna čmerika.....	71
<i>Vicia oroboides</i> Wulfen - širokolistna grašica.....	72

